САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ЛИПЕНЬ, 1965

INDEPENDENT UKRAINE

ЧІКАГО — НЬЮ-ЙОРК

САМОСТІЙНА УКРАЇНА
INDEPENDENT UKRAINE

Ukrainian Monthly Magazine
Published monthly by the Organization for the Rebirth of Ukraine
Cooper Station P. O. Box 4
New York 3, N. Y.
Edited by Editorial Staff
Editor in Chief Michael Panasiuk
Yearly subscription $4.00, single copy 50 cents.
Mailed at Chicago, Illinois
Адреса Редакції і Адміністрації:
2315 W. Chicago Ave.
"INDEPENDENT UKRAINE"
Chicago 22, Ill.
Phone: ARmitage 6-0066

ЗМІСТ

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК XVIII ЛИПЕНЬ, 1965 Ч. 7(197)

Проф. Д-р Петро Стерчо

БАТЬКО КАРПАТО-УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

(У 20-ту річницю смерти Президента А. Волошина)

У травні цього року минуло двадцять років від арештування і знищення Батька культурно-національного й державно - політичного відродження Карпатської України, її президента о. монс. Августина Волошина. Докладної дати смерти Батька Волошина ще не встановлено з певністю. Відомі, однак, обставини його арештування жорстокими чинниками НКВД і ще жорстокішою ланкою поліційного апарату СРСР «Смерш». Про це пише свідок арешту о. Волошина у Празі невідомий ближче Микола Синевірський у своїй книзі «Смерш», що її видано в 1950-ому році в Нью Йорку. Арештування перевів сотник Шибайлов із своїм відділом, а згідно з твердженням автора вищезгаданої книжки ідентифікував жертву арешту колишній закарпатський учитель Андрій Ворон. З Праги вивезено Батька Волошина вглиб Радянського Союзу і по ньому слід пропав.

Постать Августина Волошина дуже багатогранна. Він і відданий своїй Церкві й народові греко - католицький священик; він і визначний і всіми люблений педагог; він і видатний науковець, а водночас і політик; він і відомий літератор і державний муж. Але понад усе він щирий патріот-народовець і беззастережний провідник усіх карпатських українців. Він гарячий народолюбець власної вітки українського народу, що його бажав він вивести з неволі Будапешту й Праги на широкі шляхи свободи у вільній Українській Державі.

***

„Батько Волошин", як його популярно називано на Закарпатті, вийшов з народної гущі, тому то й розумів потреби й прагнення свойого народу. Народився він 14-го березня 1874 року в селі Келечині, на Волівщині, де його батько був греко-католицьким священиком. Дитинство й роки народньої школи провів він у рідньому селі, яке було бідне, як велика більшість сіл Волівщини; гімназію закінчив у Ужгороді, де пізніше студіював він також богословіє. Вищі богословські студії враз із педагогічними він закінчив в університеті в Будапешті. Після повороту на рідне Закарпаття і висвячення іменовано о. А. Волошина професором математики й фізики в Греко-Католицькій Дяко-Учительській Семінарії в Ужгороді, на пост директора якої призначено його в 1917 р., мукачівським єпископом. На цьому пості застали його й пропам'ятні дні державного будівництва Карпатської України в 1938-1939 рр.

Маючи велику візію виведення карпатської вітки українського народу на шлях національного самопізнання і скинення пут рабства, молодий священик-педагог проповідує Слово Боже, не тільки вчить молодь свого народу, але й невпинно працює над шкільними підручниками з різних ділянок науки, допомага-

ючи народові в будівництві кращого завтра. Вже в 1899 році видає він граматику рідної мови, і то саме тоді, коли вже, здавалося декому, не було навіть для кого її видавати. Це ж бо була доба найзавзятішої мадяризації, коли то сам факт, що підчас перепису населення в 1900 р. „18 семінаристів ужгородської Семінарії записалися русинами», мадяризаторські чинники назвали „симитомом тяжкої хвороби мадярської державної ідеї” і позивали до відповідальности за це мукачівського єпискона Юлія Фірцака, який був ще одинокою опорою збереження національного обличчя українського Закарпаття.

Молодий о. А. Волошин виступив на арену боротьби за збереження національного обличчя українського Закарпаття саме тоді, коли місцева інтелігенція поголовно змадяризувалась, щоб заслужити собі ласки панівного народу, а певна частина в розпачі звернула очі на Росію, очікуючи від неї порятунку. Справжній народовець о. А. Волошин виступає до боротьби так проти однієї, як і проти другої течії.Вийшовши з народної гущі (хоч і мав він шляхетський титул, якого, до речі, ніколи не вживав), він після закінчення студій звертається обличчям до свого знедоленого народу. Кажемо знедоленого, бо вкінці минулого сторіччя закарпатські українці були докраю зубожілі матеріяльно. Чужонаціональний елемент опанував усю торгівлю, захопив більшу частину землі й лихвою та штучно насаджуваним п'янством матеріяльно й духово ломав українське населення Закарпаття.

Пам'ятаючи що культурне піднесення народу є передумовою його національного збереження й економічного підйому молодий і енергійний о. А. Волошин при співпраці й повній підтримці єпископа Юлія Фірцака, о.. каноніка Івана Турая, о. Гаврила Чопея, о Івана Яковича й о. Віктора Камінського в 1896 р., відновлює діяльність одинокого леґально існуючого „Общества св. Василія Великого), що до заснування його прикладав своїх рук у 1864 р., пробудник українського Закарпаття о Олександер Духнович. Це товариство видало в першу чергу „Буквар” Михайла Врабеля і розпочало видавати популярну газету „Наука” якої співредактором від початку, а відтак головним редактором був о. А. Волошин. „Науку” видавано „для народу, писану народньою мовою, бо — каже о. Волошин у своїх „Споминах” — кожний знав, що до душі винародовленої інтеліґенції вже годі заговорити українською мовою”.

Така діяльність „Общества св. Василія Великого”, а зокрема видавання „Науки” українською мовою не сподобалося державним чинникам і їх мадяризаторським аґентам. Зокрема затривожив їх факт купівлі української друкарні в Мукачеві в 1899 р. (на яку, до речі, й американські русини прислали були 500 золотих. Мадяризаторська преса безпощадно заатакувала товариство, газету й друкарню, бо „під Карпатами, близько коло Львівського Митрополита, небезпечною є руська культура”. На збори й засідання управи „Общества св. Василія Великого)” уряд став присилати поліційних комісарів, а відтак увізвав мукачівського єпископа Юлія Фірцака і пряшівського єпископа Івана Валія прибути до Будапешту й змусив їх зліквідувати товариство в 1902 році.

Завзятий борець за збереження національного „Я” о. Августин Волошин знаходить вихід із ситуації. Він опрацьовує плян, згідно з яким зліквідоване товариство передало все майно, отже і друкарню, на власність новозорганізованого акційного товариства «Уніо», існування якого було забезпечене існуючими законами про акційні спілки. В той спосіб урятовано друкарню, що її намагалися захопити мадяризатори з „Греко-католицького товариства мадяр” на чолі з оо. Е. Мелешом і Євгеном Сабовом, як також „Науку”, як єдині того рода інституції на Закарпатті включно з Пряшівщиною в тому часі. Коли згодом у 1907 р. уведено в життя закон Апонія з 1902 р., згідно з яким на території всієї Мадярщини дозволено тільки мадярські школи, а на Закарпатті скасовано кирилицю (українське письмо) й уведено навіть навчання релігії та катехизму по-мадярськи, пішов великий натиск і проти „Науки”. Священики й учителі, що передплачували газету, під примусом відмовили передплату, й тому газета знайшлася у крайній фінансовій скруті. Тоді о. А. Волошин перебирає видавання газети на себе й зберіг її аж до 1921 р., коли то переназвав він її на «Свободу”, а в часі будівництва Карпато-Української Держави в 1938-39 рр., виходила вона щоденно під назвою „Нова Свобода”

(Далі буде).

Юрій Артюшенко

ПРОМОВМО ДО ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ СОВЄТСЬКОЇ АРМІЇ

Ми, вояки-украінці поза Україною, як емігранти так і громадяни держав вільного від комунізму авіту, бачимо як вояків-українців совєтської армії русифікують і позбавляють всяких можливостей жити своїм національним життям. Вони не тільки не можуть плекати у своїх рядах українських військових традицій, але й навіть зберігати рідну мову та поглиблювати свої національно-культурні духові вартості. Вони навіть позбавлені тих прав, якими користуються ті з нас, що перебувають в арміях західніх держав і які поза ними творять Українські Ветеранські Організації. Вояки ж совєтської армії не тільки не сміють ніде на просторах СССР творити Українських Ветеранських Організацій, але деколи й стають знаряддям русифікаціїї поневолених Москвою народів.

Ще в 1917 році, коли в самій Московщині революція мала характер соціяльний, а в інших (немосковських) частинах Російської імперії характер національно-визвольної боротьби, Ленін і Сталін з національного питання зробили собі демагогічну зброю для осягнення московських імперіялістичних цілей. Ніби всупереч тезам Рози Люксембурґ про перетворення колишньої царської держави на нову большевицьку з однією спільною для всіх народів російською культурою, вони в теорії були за «самоопределеніе вплоть до отделенія», але в практиці його заперечували, намагаючись конче зберегти і навіть поширити імперію Москви.

Що гасло «самоопределеніе вплоть до отделенія» вже тоді мало тільки декляративний характер, видно хоч би з того, що національні військові формації вживалося переважно для пацифікації одних другими. Так на Україні пацифікацію переводили — латиські, башкірські та російські формації, натомість вояків-українців (переважно бувших військовиків царської армії) посилали проти грузинів, вірменів тощо.

Сьогодні ж, як бачимо, концепція Леніна й Сталіна злилася з концепцією Рози Люксембург в один струм: «злиття націй в один «совєтський» народ». І Москва старанно пильнує, щоб українське вояцтво совєтської армії якраз виховувалося в дусі цієї «синтезуючої» теорії. Бо Москва добре знає, як важливо запобігти будь-яким відосереднім політичним тенденціям і ферментам в армії.

Знаємо й ми з нашого минулого, яке значення має рівень державно-політичної зрілости армії. Бо ж, наприклад, що з того, що в 1918 році у виборах до Установчих Зборів українські національні партії (що були рівночасно репрезентовані своїми делеґатами в Українській Центральній Раді), дістали перемогу над большевиками, що мали тоді в Київській губернії тільки 3 відсотки голосів, у Волинській — 4, у Полтавській — 6, у Харківській — 11 відсотків, а найбільше у Чернігівській — 20 відсотків, завдяки деяким сколонізованим москалями повітам. Коли ж до цього нам бракувало тої основної державно-політичної сили, якою була Українська реґулярна Армія в Козацькій Державі... Ще тоді бракувало нам реґулярної армії, яка б перегородила шлях московським ордам, що сунули з півночі в Україну на чолі з Мурав'йовим і під його гаслом: «Украіна — ето буржуазная видумка!»

Та, на жаль, багато з нас ще й дотепер не усвідомлює собі того, що військові традиції «козацької нації» вимагають того, щоб українська реґулярна армія була свідомою своїх державно-політичних цілей та щоб понад політично-програмовими доктринами вона творила собою (в собі й поза собою), моральну й державно-політичну основу отого всіма спраглого всенаціонального пов'язання всіх українських суспільних верств, незалежно від їх релігійних, світоглядових і політично-ідеологічних відмінностей. Українська реґулярна армія повинна бути державно-зрілою силою, для якої державно-політична рація стояла б понад усе.

Власне виразником повищих стремлінь серед українського вояцтва в 1917 році був Український Військовий Клюб ім. Павла Полуботка з пор. М. Міхновським на чолі. Москва цих стремлінь найбільше боялася і тому, коли командиром Богданівського полку став Голова Філії цього Клюбу в Житомирі — полк. Володимир Ластівченко, то вона його підступно вбила руками чекіста Дунаєвського 1917 року в Полтаві.

Ці стремління нуртували ще в Українській Господарській Академії в Подєбрадах між сту-

дентством (колишніми вояками Армії УНР), яке будучи між собою пов'язаним збройним побратимством, ніколи не допускалося до такої гострої міжпартійної ворожнечі, як це, наприклад, було в Празі чи в інших скупченнях української еміґрації.

Значення політично-державної зрілости ще в більшій мірі зростає для нас тепер, коли то навіть у Польщі політичну поліцію та т. зв. Корпус Пограниччя, що (як і в СССР)верховодили всіми, сьогодні вже підпорядковано армії. На нашу думку, в советській армії до того скоро не прийде головно через її різнонаціональний склад, якому Москва не довіряє, а це власне й створює для нас якраз тепер пригожий ґрунт промовити нам-воякам з чужини до різнонаціонального, а зокрема до українського складу советської армії.

І сьогодні, коли ми кидаємо побіжний погляд в минуле та спостерігаємо процеси в переоцінці поглядів на політичність армій, зокрема ж за залізною заслоною, то приходимо до висновку, що розв'язку проблеми світового українського ветеранського взаємопов'язання, про яку в нас тепер говориться, ми теж повинні шукати в моральних і державно-політичних основах Армії УНР, бо ж вони є закоріненими в тих традиціях «козацької нації», які за часів Козацької Держави і за часів Української Народньої Республіки були основою взаєморозуміння всіх українських суспільних верств.

Відхід та неґацію цієї основи не можна виправдати ні з етично-морального, ні з правного боку, бо це суперечить українській національно-державній рації. Бо тільки об'єднані духово на державно-політичних основах Армії УНР, ми можемо вплести нашу сучасну чинність в чинність історичну та передати традиції «козацької нації» невмирущими від поколінь в покоління. Тільки в державно-політичних основах Армії УНР криється законність тяглости **ВЛАДИ** й її **Збройних Сил.** І тільки на цих основах ми авторитетно зможемо промовити до вояків-українців советської армії і закликати їх формувати свої військово-політичні обрії не на політичних основах советської армії, але на державно-політичних основах українських армій державницьких періодів. Москва цього боїться, бо знає, що сила армії, як оце сказав і Брежньов перед випусниками військової академії: «..не лише в техніці, але і в людях».

***

Зокрема ж сьогодні ми мусимо взяти під увагу тих вояків-українців, що перебувають на Далекому Сході, в Казахстані та в Сибірі. Бо ці простори ще й тим для нас важні, що там поруч автохтонного немосковського населення мешкає багато мільйонів українців, які знаходяться під найбільшим русифікаційним тиском.

Ще в давніших своїх статтях на тему проблем Сходу та наших завдань автор цих рядків звертав увагу на значення для нас Середньоазійських республік, які можуть бути для нас, з одного боку, брамою до України, а з другого — поважним чинником у закріпленні наших зв'язків зі Сходом. Ті народи, що заселюють ці республіки, є нашими природними союзниками в боротьбі з московським імперіялізмом. Від цих народів вояки-українці в можливих грядучих подіях внутрішнього чи зовнішнього порядку зможуть знайти реальну підтримку, якщо вже тепер будуть до того готуватися самі й зуміють відповідно наставити до себе автохтонне населення.

Нашим обов'язком є пригадати воякам-українцям советської армії ідею Далекосхідньої Української Держави, що її голосив часопис — «Українець на Зеленому Клині» під редакцією Дмитра Боровика, звернути увагу на значення «Сірої України», про яке говорив М. Малько, та підтвердити, що всі народи Сходу, як і тоді можуть і тепер без жадного упередження йти спільно з українцями до створення нової системи укладу сил на Сході, і що українці давнього довір'я цих народів до себе не захитають. Треба звернути їх увагу й на багато інших далекосхідніх проблем, що безпосередньо в'яжуться з українською проблемою. Бо є небезпека, що без духової підготовки до можливих подій ми не зможемо видвигнути власних концепцій, і наша людність орієнтуватиметься на зовнішні сили й так повторить давні помилки.

На проблеми Сходу автор цих рядків вже давно звертає увагу нашої суспільности; на жаль, і дотепер в радіопересиланнях в Україну мало присвячується цим проблемам уваги. Наприклад, в статті — «Проблема Сходу і наші завдання» («Самостійна Україна» з грудня 1951 р.) він писав: «Може статися, що Схід у часі збройних змагань стане для нас головним скупченням і резервуаром сил, у першу чергу фахових і військових... Події, що тепер відбуваються на Близькому Сході — це вже передігра перед самим наступом з одного чи з другого боку... Власне те, що Москві загрожує на суходолі, вона схоче противникові зробити на морі —розділити два континенти Ста-

рого Світу на дві частини... Тут вирішуватиметься доля світу...»

Думаємо, що доля світу й не мусить вирішуватися світовою війною, може вона тут вирішитися й меншими війнами в недалеких від СССР країнах. Бо заграви цих війн можуть приспішити та згармонізувати революційний зрив поневолених Москвою народів. І власне тому одним із наших вояцьких обов'язків в чужині є промовити до вояків-українців советської армії взагалі, а зокрема до тих вояків-українців, що є в її далекосхідніх частинах (де їх є найбільше), щоб підготовити до власнопідметної активної дії.

Ми, вояки-українці в чужині, що маємо необмежені можливості у голошенні наших ідей і концепцій, мусимо зорієнтувати світ у наших проблемах, а в першу чергу прийти з поміччю воякам-українцям советської армії в їх українськім державно-політичнім визріванні і в усвідомленні ваги завдань, що стоять перед ними як вояками-українцями.

За нами — вояками-українцями в чужині — слово, яке ми повинні сказати через офіційних речників Армії УНР, через Світове Об'єднання Українських Ветеранських Організацій та через Світовий Ветеранський Конґрес.

М. Коваленко

ЗА СОЛІДАРНІСТЬ НАШОЇ ВІДПОВІДІ МОСКВІ

Саме минає рік від часу, коли в столиці України Москва вчинила варварський злочин супроти української нації та світової культури, інспірувавши підпал Київської Публічної Бібліотеки Академії Наук УРСР.

У висліді того варварського злочину втрачено дорогоцінні скарби нашої історичної спадщини; стародруки, рідкісні рукописи, книжки, архіви Б. Грінченка, Київської Старини, Центральної Ради та ряд інших преважливої ваги документів. Поза всяким сумнівом Москва довершила ще один пляновий напад на українську культуру намагаючись цим разом знищити якомога більше тих документальної ваги матеріялів, які доказували історичну тяглість нашого буття, які заперечували теперішні льозунґи московської політики про «злиття націй» в СРСР.

Трагічність нашої ситуації полягає ще в тому, що ми досі не знаємо у всій величині болючости тої втрати. Бо не подано ані керівництвом Бібліотеки, ані в процесі т. зв. суду над палієм точного списка втрат.

Щоб замилити публічну опінію світу, відбулася пародія суду над працівником бібліотеки, москалем-комуністом Поґружальським, якому доказано вину і засуджено на десять літ тюрми. Справді гідна кара. За знищення дорібку століть працівників нашої культури, позбавлюється палія волі на 10 років.

Але для нас не є суттєвою справа виміру кари Поґружальському. Ми знаємо, що не його, а окупаційну Москву треба судити за той злочин! Ми знаємо, що такий суд зможе відбутися тільки тоді, коли московські сатрапи засядуть перед трибуналом ними поневолених націй, які каратимуть їх за різні злочини, а в тому і за той, що стався в Києві 24 травня 1964 року.

Тим не менш важливою проблемою для нас, українців у вільному світі, відповідно проаналізувати ту подію і усвідомити собі — чому саме тепер Москва пішла на такий крок? Чому саме тепер довершила вона той злочин?

Є ряд поглядів на ту справу. Ясно, що тільки кремлівські сатрапи чи їхні аґенти в Україні знають нюанси того злочину. Ми можемо лише на основі аналізи певних фактів виробити собі погляд про те, чому Москва пішла на таке варварство.

1. Ідеологічна і політично-програмова криза московського комунізму як доктрини — в останніх роках ще більше поглиблюється. Не лише у вільному світі, але і в сфері впливу Москви це стає зовсім виразним фактом. Пролом „тітовського ревізіонізму» не лише не був зліквідований, але навпаки, підсилив протимосковські тенденції в ряді сателітних країн і комуністичних партій, европейських та позаевропейських країн. Захитання домінуючої позиції Москви в комуністичному таборі стало заохотою для комуністичного Китаю змагатися за лідерство в комуністичному таборі. Москва не має в своєму арсеналі догм, якими вона могла б оборонити свою позицію, і вона мусіла витягнути з того висновки.
2. Нам здається, що Москва їх витягнула в тому сенсі, що позірно вона ще змагається за збереження свого „провідництва" в комуністичному таборі, але по суті вона погодилася з провалом на тому відтинку і центр своєї уваги перенесла на консолідацію свого впливу на території захоплені нею в склад т. зв. СРСР. Замітно, що як поза, так і внутрі СРСР комуністичні доктрини в площині зовнішньої по-

літики і в ряді ділянок внутрішньої політики (не згадуючи вже про економічний сектор) стратили на своїй гостроті, чіткості колишніх гейби релігійних догм.

На те місце прийшли намагання всякими компромісами латати прорив і боронити те, що ще можна боронити.

3. Це не перша криза московських комуністів і тому вони (так як і в минулому) повертаються до свого вірного союзника — московського шовінізму. Для кремлівських можновладців кардинальним завданням є збереження влади в своїй імперії. І для тої цілі кожний засіб вони готові використовувати, якщо він допомагає зберегтися їм при владі в тій імперії.

4. Одначе зворот до московських шовіністичних гасел не вистарчає. Хоч як він був замаскований тезою про те, що „Комуністична Партія все була з народом", проте навіть внутрі СРСР цей зворот до „народу" зрозуміли немосковські елементи, як нагоду підсилити свою дію на відтинку поодиноких радянських республік, зокрема в ділянках наукової, літературної, видавничої, економічної дії. Це безспірний факт, що по всіх радянських республіках, в одних сильніше, в інших слабше замітний той процес і він посилюється. Це є безсумнівно процес протимосковського сантименту поневолених народів. Це є доказ того, що Москві не вдалось закріпити пропаґованої нею „дружби радянських народів", це є доказ, що навіть виховане вже в умовинах радянської дійсности покоління відчуло втручування московських централістів у всі ділянки життя інших. немосковських республік, і почало проти того свій спротив. Кризу комуністичних догм ті елементи лише використали як прикриття для своєї дії.

5. Москва відчула, що ті прояви ще не є повнотними, що вони не є ще ясно і чітко цілеспрямованими, що вони є „протестом проти існуючого стану", але що вони не є ще окрилені позитивною ідеєю альтернативи існуючому станові. Носії протесту ще не дійшли до того, щоб бути готовими зірвати повністю з московсько-окупаційним режимом і піти на революційний змаг із ним, піти на усунення його. Москва знає, що така позитивна концепція серед немосковських народів може оформитися тільки на національному тлі, тільки на базі усвідомлення національних стремлінь немосковських елементів. І Москва знає, якщо б це сталось, то вона буде черговою колоніяльною імпорією, яку буде розторощено так, як на наших очах сталося це із багатьма імперіями. І тому Москва робить усе, що в її силі, шоб до того не допустити. Вона йде на економічно-побутові уступки, вона йде на злагіднення поліційного режиму, вона йде на ревізію судово-правних норм, вона йде на відкриття своїх границь, вона хоче взагалі полекшити життєві обставини своїх громадян, ладна зректися візії світової революції, і запевняє своїх громадян, що не буде їх уживати як гарматне м'ясо в черговій війні. Вона для зовнішнього світу приймає позу оборонця миру і поневолених, вона готова зробити все,—щоб **тільки** не допустити до **національного усвідомлення** поневолених нею немосковських націй.

6. І в тому комплексі московських заходів проти немосковських народів є концепція ліквідації всіх інших мов і заміювання їх московською; в тому комплексі є обезголовлювання національних республік через перемішування національного складу їхньої інтеліґенції. Українська інтеліґенція має ряд прекрасних нагод працювати по своїй професії, але при умові, що вона погодиться виїхати з України. Це саме відноситься і до інших національних республік. У цьому комплексі є і пропаґування партією недолугої теорії про злиття націй, що по суті є русифікація всіх немосковських народів СРСР, нарешті в тому самому комплексі є компромітація поодиноких національностей на міжнародньому форумі, де їх представляється як недорозвинені племена, або як „щасливі провінції московської родини".

7 Та концепція русифікації української нації відбувається різними шляхами. Вона заторкає як українського робітника, так і колгоспника; інтеліґента і науковця; старших і молодших. І в рямках реалізації тої програми впала жертвою і відома Бібліотека Академії Наук УРСР в Києві. Вона була небезпечна для Москви, бо в ній було забагато документальних даних, які заперечували згадані перфідні заходи Москви нівелювати українську духовість, були історичними союзниками для тих сил молодого українського покоління, яке в спадщині минулого шукало зброї для боротьби з сучасним лихоліттям. Тому Мос

ква знищила ті цінні пам'ятки, як знищила вона ще раніш ряд архитворів нашої церковної і національної архітектури і взагалі мистецтва.

8. Москва свідома того, що сучасне українське покоління в своїх протимосковських стремліннях шукає зв'язків із немосковськими народами внутрі СРСР і поза ним. І в цім пункті Москва протидіє висиланням у світ так зв. „діячів української науки", „української культури", які інформують чуже окруження про те, як українці „щасливо почуваються" в СРСР, як вони „радіють дружньою допомогою братнього московського народу", як радо вони „зливаються в одну націю". Правда, між тими висланими трапляються одиниці, які своєю поставою заперечують цю лінію Москви, які протиставляються їй. Але це є якраз ті виїмки, яких не вдалося Москві не випустити поза межі СРСР, а які зуміли побороти колосальні перепони і мають людську мужність і гідність сказати слово правди про дійсні відносини в СРСР. Сьогодні тих виїмків більше, як було вчора, але, на жаль, їх ще дуже замало, і тому мусимо, хоч як нам це боляче, називати їх виїмками.

9. Підкреслюємо це, бо в тому таксамо криється для нас небезпека, яку Москва також узгляднила в своїх плянах. Москва правдоподібно брала під увагу, що тут і там прорвуться у світ одиниці протимосковські, які своє національне „вірую" будуть голосити так, як вони це розуміють. Тож Москва і їх пробує використати для свого хісна: використати їхні протимоскські виступи проти політичних еміґрантів, малюючи їм фальшиву опінію про дійсний стан відносин в Україні, намагаючись переконати нас, що „виїмки" репрезентують сучасну дійсність на Україні і тому нам не слід з такою гостротою виступати проти сучасної дійсности. Справді то добре викалькульована гра. Дарма, що загал нашої громади зрозумів її, зрозумів різницю між культурними здобутками наших братів в умовинах окупації і інтенціями окупаційного режиму. Наш загал щиро вітав тих (з-поміж висланих діячів), в яких відчував пульс українського серця чи зов української душі, але в тому самому часі наш загал відчував, що то не є заслуга московського режиму, а навпаки! Наш загал свідомий того, що як би Україна не була під московською окупацією, то не виїмки, не одиниці діяли б там на полі української культури гідно і творчо, але ціла плеяда творців нашої духовости здобувала б для нашої нації гідне і заслужене їй місце серед вільних народів світу.

Ось на такому тлі доводиться розглядати подію знищення Київської Бібліотеки Академії Наук УРСР і до того факту визначати наше становище.

Що ми можемо в цій ситуації зробити? Гадаємо, що багато, а саме:

1. Поінформувати якнайточніше і якнайвірніше наш загал про той варварський вчинок, щоб у дійсному світлі представити дії московського окупанта, який деклямує про любов до нашого народу, а в тому самому часі нищить наші культурні скарби.
2. Запротестувати проти того злочину і наш протест довести до відома не лише Москві, але і всім нашим співжителям, всім країнам вільного світу, як осторогу для них.
3. Звернути окрему увагу на молоде покоління, яке не зовсім розуміє інтенції Москви і через те не все і не завжди однаково з нашою спільнотою протидіє московським задумам. Зокрема наші науковці, студенти повинні цю подію відповідно зреферувати своїм товаришам, щоб і їх, те податливе на комуністичну пропаганду покоління, остерегти перед геноцидними вчинками Москви.
4. Усвідомити собі, що мимо всіх наших заходів ми бібліотеки в Києві не повернемо, але та болюча втрата повинна спонукати всіх нас скріпити наші ряди для солідного протесту, для гідної відправи московським окупантам. За цю болючу втрату ми мусимо помститись, не в відплату „зуб за зуб", а в ім'я скріплення наших рядів в обороні нашого існування Москва нищить фундаменти нашого буття. Москва нищить те, на чому має базуватися наше майбутнє, тому мусимо солідарно дати Москві відсіч.
5. Така солідна відсіч можлива буде лише тоді, коли ми закинемо геть наші внутрішні спори і замість взаємних підозрінь, очорнювань непорозумінь станемо на становищі- що ми всі солідарно засуджуємо московський режим, тощо — що серед нас немає радянофілів, бо ми відділили від себе, від нашої національної спільно-

ти комуністичні аґентурні прибудівки, і що наші різниці поглядів можуть зводитися до того — як найуспішніше протидіяти і поборювати Москву! Привернувши взаємне довір'я до себе, до нашої спільноти, ми, замість дефензиви, замість комплексу невдачництва — повинні піти в наступ проти московських позицій, і засобами, які є до нашої диспозиції як громадян вільних країн, допомогти в зусиллях нашого народу визволитися з московської окупації.

6. Якщо мова про українців Канади, то нашим першим обов'язком — виконуючи заклик Централі КУК про Протестаційну Акцію в справі підпалу Бібліотеки АН УРСР, — підкреслити наше довір'я до Централі КУК і запевнити її, що всі її заходи проти московського режиму в Україні — мають піддержку українського загалу в Канаді.

7. Привернувши довір'я до себе взаємно, підтримавши нашу Централю в її заходах, ми повинні створити передумови для солідарного протимосковського виступу вільного українства в цілому світі, довівши до скликання і успішного переведення Світового Конґресу Вільних Українців.

Я. Шумелда

МОЇ ЗУСТРІЧІ З ОЛЬЖИЧЕМ

Під кінець тридцятих років, коли Олег Ольжич-Кандиба ставив свої перші кроки в сорокові роки свого життя, його ім'я ставало все більш популярним у наукових і культурних кругах західньо-українських земель і европейської та заокеанської еміґрації. Відчувалося, що підіймається велитень духа та думки, який дорівняє або й перевищить свого батька Олеся (Кандибу), відомого поета українського національного відродження.

Протягом тридцятих років Ольжич немов дебютував свої широкі творчі спроможності та широкі виднокруги своєї думки та зору. Його досліди й публікації в ділянці европейського неоліту, зокрема його монографія про неолітичне село Шіпеніц, дали йому світову славу молодого та здібного археолога. Збірки поезій Ольжича «РІНЬ» (1935) і «ВЕЖІ» (1940) представляли його як вибагливого поета творчого героїзму, а його активна та видатна участь у подіях Карпатської України 1938-39 років, як уповноваженого ПУН для Срібної Землі, вказувала на його державнотворчі здібності. Так, здавалося, в одній особі спліталася самодисципліна та нахил до точности молодого науковця з найтоншими почуваннями поета, та холоднокровністю й далекозорістю політичного мужа.

Але зір Ольжича йшов не лише глибоко в минуле людства та України, в тонкощі людських почувань і думки, але він немов намагався захопити горизонтально весь земний ґльоб. Він живо цікавився розвитком духових і політичних процесів в Україні та Совєтському Союзі. Одночасно він твердою ногою стояв в англо-саксонському світі, де він був співробітником американської археологічної експедиції до Югославії (1933 р.), а згодом, в 1936 році, доцентом Гарвардського Університету.

Мене вабила постать Ольжича не так його першими археологічними чи поетичними осягами, але цими багатогранними та широкими поривами його серця та розуму. Ці пориви були мені близькі духово, бо ж мрією мого життя від юнацьких років було збагнути всі ділянки суспільних наук і таємниці людського суспільного розвитку.

До Праги, своєрідної бази для всіх кроків Ольжича, я приїздив кількома наворотами зимою 1939 року, щоб як організаційний референт і уповноважений для студійних справ НАСУСОН — централі українського студенства Середньої Европи — полагодити цілий ряд поточних справ організованого студентського життя, а зокрема примістити в празьких високих школах ряд студентів-утікачів з українських земель, які часто опинялися на чужині без всяких студійних документів. Майже завжди під час мойого побуту в Празі інж. Дмитро Равич, президент ЦЕСУС, намагався наладнати мені зустріч з Ольжичем, і щоразу, на жаль, нічого з цього не виходило: Ольжича або не було в Празі, або його можливості зустрічі не вкладалися в мої пляни зустрічей і праці.

Вперше я зустрінувся з Ольжичем особисто щойно весною 1940 року, коли приїхав, щоб познайомитися з можливостями збільшення кількости стипендій Комітету Допомоги Українському Студентству (КОДУС) для української студіюючої молоді Центральної Европи. Ініціятива зустрічі вийшла цим разом від Ольжича,

а наладнав її полк. Роман Сушко в одному з приміщень Українського Центрального Комітету (УЦК).

Ольжич виглядав подібно, як я його собі уявляв. Високої та худорлявої будови, дещо похиленої постави, що вказувала на людину, яка від юних років мусіла багато читати й писати. Його зовнішній вигляд і поведінка були дуже скромні, але з кожного руху та слова було видно строго здисципліновану людину великої особистої культури.

Швидко виявилася ініціятива зустрічі зі сторони Ольжича. Він знав, що я працюю над дисертацією в ділянці індустріяльної історії України («Роля української залізної промисловости в індустріялізації Росії та СССР — фінансово-робітничі проблеми»), та крім інших ділянок державно-економічних наук від довшого часу цікавлюся совєтознавством і маю доступ до совєтознавчих інститутів Центральної Европи. Ольжич ставив мені цілий ряд питань про суспільні процеси та совєтський економічний потенціял, на які я в міру моїх сил намагався точно відповісти. Наша перша, майже двогодинна, розмова закінчилася проханням Ольжича інформувати його листовно про найцікавіші події та процеси в житті СССР. Це прохання я намагався в міру моїх спроможностей виконувати.

З першої хвилі зустрічі з Ольжичем між нами відчувалася якась дружня чи прямо братерська теплота. Я відчув у ньому людину чистого та хрустального характеру, яка немов прямо виросла з надр трипільської та грецької культури. Це був глибокий ерудит думки, а не вузький спеціяліст однієї ділянки, який дивиться на життя зі звуженої точки погляду спеціяліста чи суспільного примітива. Це була людина, яка єднала глибоке серце з гострим аналітичним розумом, виключивши з них повністю особистий егоїзм.

Хоч і як важливим було для мене нав'язання цих перших зв'язків з Ольжичем, проте зустріч, з якої мала розвинутися наша тісна, майже трирічна співпраця, прийшла щойно в липні 1941 року, і не в Кракові чи Празі, але у Львові. Коли і як Ольжич приїхав туди після вибуху німецько-большевицької війни мені й досі не відомо й про це я Ольжича якось не питав. Мій приїзд був простий: при допомозі зв'язкових пунктів ОУН перейшов я нелеґально новий польсько-німецький кордон біля міста Беліц, а тоді приєднавшися до групи старих і досвідчених революціонерів типу сотника Сеника-Грибівського та полк. Миколи Сціборського, ми підкупили німецьких вантажних шоферів, які під брезентами вантахних авт привезли нас до самого Львова.

Тут я зустрів Ольжича на зв'язковій квартирі при вул. Академічній. Він був у веселому та бадьорому настрої. З кожного його слова та руху відчувалося, що Ольжич — це вже в першу чергу воїн-революціонер, який своїми ділами, а то й життям рішений обернути слова своєї поезії та досвід науки в творчий чин. Він, очевидно, не міг і не намагався змінити своєї лагідної, скромної та глибоко сердечної особовости. Але крізь неї немов несміливо пробивалися риси «незнаного вояка», про якого він у своїй поезії писав, що в нього «зрослась небезпека з відважним життям, як з тілом смертельника крила». І в зовнішній ролі скромного «незнаного вояка», без амбіцій і претенсій на славу, він залишався до останньої хвилини свого життя, хоч події накладали на його плечі все більш відповідальні пости в українському протинімецькому резистансі.

І вже тоді його завдання було складне, відповідальне й далеке від ролі пересічного незнаного вояка. Як один з наймолодших і найвизначніших членів ПУН, він був призначений полк. А. Мельником керівником всієї праці і всіх клітин цього руху на Центральних і Східніх Землях України. Його головним завданням було зараз після відступу совєтських армій з України, і передтим поки німці зорієнтуються в положенні на окупованих теренах, допомогти місцевому населенню зорганізувати всі ділянки місцевого життя та поставити там українську політичну силу у формі підпільно-революційної мережі. З позицій сили та організованости можна було б робити всі дальші кроки.

Ольжич з гуртом своїх найближчих співробітників мав негайно пробитися до Києва, допомогти зорганізувати сили столиці та дати організуючу допомогу всім більшим культурним і економічним осередкам Наддніпрянщини. Наші перші заходи пробитися до Києва шляхом Львів-Тернопіль-Проскурів — з технічних причин були безуспішними, й ми змушені були з Тернополя повернутися назад до Львова. Тут нашу київську групу розбито на кілька частин, і кожна з них мала пробиватися власними силами. Мені доручено залишатися деякий час у Львові та посилювати Наддніпрянщину потрібними їй фаховими та організаційними кадрами зі Західньоукраїнських земель і еміграційних теренів. На цій праці залишався я до кінця серпня 1941 року.

Протягом цього часу Ольжич передав мені

через зв'язок між Києвом і Львовом кілька записок. Всі вони зводилися до одного: «Давайте чим більше людей та приїжджайте чимшвидше сюди». Людей готових на ризиковну працю на Наддніпрянщині було небагато. а тих, які готові були їхати туди, часто важко було вислати з уваги на брак потрібної документації на перехід галицько-наддніпрянського кордону та рухів на Наддніпрянщині у воєнних умовах. Я намагався робити все, що було в моїх силах, і сповнити також другу частину вимог Ольжича, себто чимшвидше переїхати до Києва.

Дуже добре знання німецької мови та довідка Української Допомогової Акції у Львові біженця з Одеси, який вертає до рідної місцевости допомогли мені пробитися протягом трьох днів зі Львова до Києва, що з уваги на воєнні відносини було своєрідним рекордом. Того дня. 2-го вересня 1941 року, пополудні зустрінувся я з Ольжичем в будинку Морозова при вул. Караваївській ч. 12, що прилягає до Парку Шевченка. Це була одна з моїх найдовших зустрічей з Ольжичем, бо наші розмови тягнулися десь від 6-тої години вечора до 4-тої ранку.

Слово було в більшості за Ольжичем, і я радше слухав і ставив питання, ніж говорив. Олег з точністю і систематикою науковця, з'ясувавши мені загальне положення на Наддніпрянщині в ці переходові та тривожні дні, перейшов ділянку за ділянкою, зупиняючись зокрема над наладнуванням міської та обласної управи в Києві, спроб організувати господарське життя столиці та її постачання харчами з Київщини. Якось мимохіть подивляв я систематичність,пляновість, спокійність і річевість, з якою Ольжич викладав свої думки, і чомусь тоді пригадалися слова його вірша «Городок 1932 року», де він писав:

...й кинули ми ниць понурі карпатські проходи,

Асфальти далеких столиць.
А тут — на міста й хутори ми
Залізну накинули сіть.
Тут скрізь наше військо незриме
У хижих залогах стоїть.

Як член Центрального Керівництва, що його провідником був Ольжич, опинився я в Києві в ролі своєрідного латача всіх дір, чи, як кажуть англійці, на посаді своєрідного trouble shooter-a, якого Ольжич кидав для розв'язування різних труднощів в управі міста Києва, спроб ставлення обласної адміністрації Київщини, для організації господарського життя, і врешті для наладнування організаційної мережі, коли вона почала рватися під першими важкими ударами німців.

Ця праця вимагала безперебійних зустрічей і консультацій з Ольжичем, і часто зустрічей у його присутності з чільними діячами Києва та Наддніпрянщини. Ми разом дуже часто гостювали вечорами у голови міста Києва проф. Багазія, голови Всеукраїнської Кооперативної Спілки проф. Перевертуна, проректора Київської Політехніки проф. Чередниченка і цілого ряду інших видатних постатей міста Києва. Так від початку вересня до половини грудня 1941 року я бачив Ольжича майже кожного дня, за виїмком кількох коротких поїздок в терен. При таких зустрічах я завжди насолоджувався його скромністю, щирістю, дружністю та безпосередністю, які ішли впарі з діловістю, систематичністю та ясним поглядом на всі справи. В нього не чулося ні фраз про революцію, ні про великі революційні тактики та стратегії, але кожний його крок був продуманим і пляновим рухом української справи вперед.

Вся наша праця на Наддніпрянщині, скомплікована воєнними обставинами, почала ще більше ускладнюватися , коли туди почали напливати перші представники Коха та його адміністрації. Зудар між українським національним рухом і німецькою колоніяльною адміністрацією мусів прийти на всіх ділянках життя. Свобідне життя та колоніялізм не можуть жити мирно поруч себе.

Перший важкий німецький удар по організованому українському житті прийшов під кінець листопада 1941 року, коли кілька днів після масового здвигу в честь впавших Героїв Базару, — українська штафета принесла тоді з могили Базару землю та вмурувала в Київський Собор для підчеркнення тяглости української визвольної боротьби — Гестапо виарештувало в Базарі Коростені, Радомишлі, Житомирі та інших місцевостях Житомирщини поверх 700 українців і почало їх масово розстрілювати. Удар відчувся болюче на адміністративному та культурному житті Житомирщини та розірвав там одночасно організаційну мережу.

Мені, з доручення Ольжича. прийшлося провірювати всі подробиці цього важкого удару. Перевірка виявила, що весь здвиг був переведений спокійно та без зайвої провокації для німецької сторони, хоч він мав масовий характер. Інші українські політичні середовища взя-

ли активну участь у здвизі; та ні в процесі підготовки свята, ні в його переведенні не було жодних внутрішньо-українських розбіжностей. Мій висновок був ясний — це, поруч масового винищування жидівського населення України, «розстрілів большевиків», виголоджування воєнно-полонених і міст, черговий німецький крок у будівництві «тисячолітнього Райху» з його Lebensraum на Сході Европи. Німці сліпо виконували писання Mein Kampf та інші расово-політичні плани. І треба було числитися з дальшими ударами на Київщині, Дніпропетровщині, Лівобережжі і Півдні України.

В тому складному положенні Ольжич виявився холоднокровним, рішучим і ініціятивним керівником. Не чекаючи на остаточні рішення найвищих організаційних органів, він дав наказ найбільш загроженому активові негайно міняти документи та квартири. Від нього вийшла перша ініціятива цілковитого перегрупування кадрів, відмежування підпільної сітки від суспільно-громадської праці, щоб не наражати останню на непотрібні удари Ґестапо.

Але для реалізації всіх потрібних перегрупувань треба було довшого часу. Швидко виявилося, що багато друзів не могли залишити своїх суспільно-громадських постів, бо цілий ряд відтинків будуть зовсім спаралізовані. Таких видатних і відомих діячів як генерал Микола Капустянський, інж. Осип Бойдуник, професор Багазій важко було приховати. А удар на українське життя в Києві прийшов уже 13-го грудня 1941 року, коли Ґестапо заарештувало, а згодом розстріляло майже всю редакцію «Українського Слова» в Києві та низку інших працівників столиці. Між арештованими були наддніпрянці, буковинці, закарпатці, галичани й ті, які прийшли з далекої еміґрації, щоб допомогти Україні в критичний час стати на ноги.

Мені щастило, бо при реорганізації Управи міста Києва під кінець листопада 1941 року я міг залишити посаду члена управи та віддати всі свої сили для плянованої переорганізації. Але мені не повезло 13-го грудня того року, бо коли прийшов я ранком того дня відвідати друга Оршана-Чеменинського та обговорити з ним видавничі проблеми, то опинився в руках Ґестапо. Після довгих допитів я був звільнений під умовою, що буду двічі голоситися на поліції, не смію виїздити з міста, та що мою долю остаточно вирішить Берлін. Замість голоситися та чекати, аж Ґестапо збере всі дані про мою працю, я вирішив не виконувати всіх цих умов. Ольжича, який педантично міняв свої квартири та оминав відкритих зустрічей, цей арешт не захопив.

Але в таких обставинах важко було довго жити в Києві та ще стягати небезпеку арешту для інших. Тод прийшли остаточні рішення ПУН: все Центральне Керівництво на Наддніпрянщині мало бути замінене свіжими ще не розконспірованими людьми, а перші персональні перегруповання мали закінчитися вже під кінець грудня того року. Організаційну Референтуру Центрального Керівництва, яку я вів у той час, мав перебрати Батько Справорський. Для мене намічалося ведення Виховної Референтури ПУН і деякі особливі доручення, як шукання зв'язків з протинімецькими резистансами в Европі,заготовлення праць про німецьку політику в Україні та випрацювання цілого ряду матеріялів потрібних для дальшої визвольної боротьби.

Ольжич залишився моїм безпосереднім зверхником у протинімецькому резистансі до часу його арешту весною 1944 року. З ним я весь час піддержував безпосередні контакти, а в часі мого перебування на Заході — при помочі зв'язкових. Його популярність внутрі руху росла зокрема серед глибоко втаємничених у всі тонкощі підпілля. До всіх питань тактики цього підпілля та української політики у відношенні до німців він займав становище, яке можна б коротко очеркнути революційно-принциповим і реалістичним.

Революційний підхід Ольжича випливав з його активної, ініціюючої, творчої та формуючої постави до життя взагалі. Він бачив, що з німцями ніяка співпраця. Його задушевною мрією було піти в повстансько-партизанський рух і «в дні залізної розплати в шинелі сірій вмерти від ґранати», як це він писав колись у своїй поезії «Рання молитва».

Його принциповість випливала з глибокої віри Ольжича в основні засади індивідуальної та суспільної моралі, його переконання, що у визвольній боротьбі існують принципи, які ніколи не повинні бути захитані. До таких у нього належала в першу чергу **гідність людини,** зокрема української людини,якої ім'я не сміло бути сплямлене в жодних обставинах. Підметність думання та дії української людини в політичнім житті були для нього другим важливим принципом. А світ ідей, витривання на здорових моральних і політичних позиціях, не зважаючи на жертви, мав для нього більшу вартість, ніж тимчасові, короткотривалі політичні успіхи.

Але підкреслюючи вагу моральних, ідейних, принципових чинників у визвольній боротьбі та людській історії, Ольжич ніяк не був ні кабінетним моралістом, ні ідеологічним доктринером. Він брав життя таким, як воно є, з усіма його світлами та тінями. Його науксва ерудиція та холоднокровність давала йому змогу дивитися на всі явища, процеси та події реально, реєструвати старанно всі факти та витягати з них об'єктивні висновки, ставити ясні прогнози та будувати відповідні пляни дій.

Виходячи з тих засад, Ольжич від першої хвилини приходу німців на українські землі піддержував заходи для творення незалежної від німців сили у формі повстанчо-партизанських загонів. Коли в другій половині липня 1941 року з'явився у Львові отаман Бульба-Боровець, командант українських партизанів на Поліссі, Ольжич заявився за повну піддержку Бульби та його формацій. Згодом він піддержував думку та заходи про творення повстанчо-партизанських частин на Волині. Але він рішуче був проти творення масового партизанського руху, для якого він у перспективі часу не бачив потрібних зовнішньополітичних передумов, бо він не вірив у швидкий совєтсько-альянтський зудар. Він побоювався, що заломання такого масового руху принесе знищення найкращих революціййних кадрів, заломання та деморалізацію всього українського визвольного руху. Тому, говорячи пересадно, його ставка в німецькій, а зокрема новій назріваючій дійсності, була більш на підпільну мережу, ніж на повстансько-партизанські дії.

З тих засад випливала також його постава до формування SS DIVISION-GALIZIEN, яку, за ініціятивою німців, почали творити деякі галицькі громадські кола без порозуміння з українськими політичними чинниками. У цих заходах він бачив вилім з українського протинімецького фронту, порушення принципу самостійности та соборности української політичної дії, непотрібне обтяжування українського політичного конта перед західніми аліянтами, перед народом на рідних землях, а щіплення української людини ССівськими нумерами ввважав пониженням її гідности. Для нього, що думав не лише категоріями коротких хвиль, але й довгих хвиль людської історії, що бачив велику економічно-мілітарну силу Америки, всю моральну та політичну прогру німців, німецька політична карта вже була зовсім програна в 1943 році, і вона, як Ольжич інколи висловлювався, не варта вже була зломаної копійки.

Ольжич настоював на розгортанні української політичної сили по стороні невтральних країн і західніх альянтів, не дивлячись на всі труднощі та небезпеки. Він висловлювався за швидке пересунення всього українського політичного активу з терену Італії, Франції (тоді окупованої німцями), Бельгії, Німеччини, Австрії та Чехії в невтральні країни та втечу з Берліна полк. Андрія Мельника, що був тоді конфінований Ґестапом. Оригінальні матеріяли та звіти про німецькі звірства та протинімецьку боротьбу в Україні він старанно пересилав зв'язковими до організаційних експозитур і станиць поза Україною для висилки на Захід, зокрема до Скандинавії.

У своїх статтях і відозвах (писав він їх мало, з уваги на перегруження оперативними справами підпілля, а поезію немов взагалі забув) він підчеркував засаду пошани та поваги до одиниці та вимогу політичного, культурного й економічного розвитку всіх народів. Власне, Ольжич був автором мотто «Свобода народам, гідність людині», яке підчас війни почало появлятися на всіх наших виданнях. Ольжич був свідомий, що оперативні дії вимагають ясних ідейних і програмових настанов, і він плянував внести в програму та ідеологію ОУН цілий ряд доповнень і уточнень.

Спосіб думання та поступування Ольжича у великій мірі відзеркалював настрої провідного активу і низового членства протинімецького резистансу під проводом полк. А. Мельника, за виїмком деяких традиційно- опортуністичних елементів, які намагалися бльокувати його заходи. Ольжич був немов спільним знаменником для всіх активних і творчих елементів руху. І розуміючи це, полк. А. Мельник вже під кінець 1942 року іменував Кардаша-Ольжича своїм першим заступником і Уповноваженим для всіх краєвих справ. Так скромний «вояк» став оперативним керівником широкої підпільної мережі та повстансько-партизанських з'єднань в Україні.

В способі думання Ольжича та всієї Організації лежала велика сила, зокрема у великій гідності, історичній відповідальності та довговіддиховому плянуванні дій українського підпілля та української визвольної політики. Але вони були часто надто вибагливі для української дійсности, як вибагливими були поезії Ольжича чи філософічні писання д-ра Юліяна Вассияна, з яким я мав теж щастя так часто

зустрічатися. Це думання й плянування може її недостатньо враховувало наслідки дій на українському терені інших сил, які керувалися більш емоційними мотивами, партійно-груповими, та орієнтувалися на короткі історичні хвилі. В цьому, на мою думку, лежала слабість Ольжича як політично - революційного керівника.

Роки 1942 і 1943 були важкими для протинімецького резистансу в Україні, зокрема на Наддніпрянщині. Велика та кривава піраміда втрат і жертв українського народу в боротьбі проти німецьких расистів і колоніялістів все більш поширювалася та вивершувалася. До неї в лютому 1942 року приєдналася група культурних і громадських діячів Києва, в тому поетеса Олена Теліга, поет Ірлявський, Гупало, Кошик і такі діячі й науковці як Багазій, Перевертун і інші. Тоді прийшли важкі удари по Дніпропетровщині, Полтаві, Вінниці та інших містах України. Але той, який мав згинути від страшних і довгих побоїв і вивершити своєю мученицькою смертю цю велику піраміду жертв і героїв протинімецького резистансу, залишався ще на волі.

Після відступу з Києва Ольжич в більшості перебував у Львові. Тут починаючи з червня 1943 року до кінця березня 1044 року, доводилося мені зустрічати Ольжича часто щоденно, або порозуміватися з ним при помочі зв'язкової Ґени, Софії чи Ярослава.

Тоді Ольжич присвячував свою головну увагу т. зв. «одиниці», тобто приготованні організаційної мережі на підсовєтську дійсність, яка приходила з наступом большевицьких армій на захід. Всі ці заходи були в нього продумані до найбільших подробиць і враховували точно з педантичністю науковця всі можливі обставини.

Політичні чинники нацистської Німеччини, роз'юшені поставою полк. Мельника та ОУН до СС Дивізії «Галичина», поширюванням протинацистської акції в Україні та діяльністю ОУН поза німецькою сферою впливів, в січні 1944 року перевели чергові масові арешти серед активу Організації, цим разом вдаряючи головно у видатних політичних, культурних і громадських діячів, розміщених у Франції, Італії, Бельгії, Німеччині, Австрії, Чехії та західньоукраїнських землях. Серед арештованих були не лише такі видатні діячі як проф. Євген Онацький чи інж. Осип Бойдуник, але й досі конфінований під поліціним наглядом у Берліні полк. А. Мельник. Але Ольжича, за яким Ґестапо шукало від довшого часу, й цим разом не піймало. Він весь час з типовою йому систематичністю та педантичністю міняв своє місце перебування та квартири. Не заторкненою залишилася також уся найнижча та середня мережа підпілля та кількох молодших підпільних керівників, які держали у своїх руках ключеві нитки підпільного резистансу. Спаралізовано зате майже зовсім лише зовнішній сектор праці в країнах контрольованих німцями і леґальний суспільно-громадський відтинок у Чехії, Франції, Німеччині та Італії.

Як перший заступник Голови ПУН, Ольжич став автоматично найвищим керівником всього протинімецького резистансу під проводом полк. А. Мельника. Його увага скупчена була тоді головно на проблемах т. зв. «одинки», себто мережі на довгу підсовєтську дійсність. Мої особисті зустрічі з ним після — січневих масових арештів стали трохи рідшими, але збільшилися контакти при помочі зв'язкових.

Нам доводилося тоді працювати днями й ночами над цілим рядом поточних завдань і дій. В березні 1944 року я, між іншими завданнями, закінчив останні розділи великої документальної праці про німецьку колоніяльну політику в Україні підчас Другої світової війни під заголовком «Революція рве кайдани». В ній описані були також дії протинімецького резистансу. Для обговорення цієї праці та пороблення потрібних коректур я перебував тоді кілька днів і ночей в одній з квартир Ольжича у Львові. Після закінчення коректури цієї праці та обговорення інших намічених видань, Ольжич просив мене виїхати зі Львова, бо були відомості, що Ґестапо плянує нові арешти. Мій зв'язок з Ольжичем мав іти при помочі довірених зв'язкових, зокрема Ґени.

На початку квітня зв'язковий не від Ольжича, але Батька-Справорського, який тоді вів організаційну референтуру ПУН, приніс відомість, що у Львові попала в руки Ґестапо вся друкарсько-циклостилева техніка, а з нею й машинопис моєї вище згаданої праці з Ольжича та моїми письмовими корективами. Тоді прийшла від нього вістка, що впала зв'язкова Ґена, а вслід за нею Ґестапо піймало Ольжича. Цей кур'єр приніс також зашифровану пропозицію зустрічі керівного ядра на волі для створення Т и м ч а с о в о г о Керівництва, в якому я мав перебрати нагляд за всіма духовими секторами праці та організаційними групами поза рідними землями.

Під кінець червня зв'язок в Праги, від рідні Ольжича, приніс вістку, що Ольжич нібито поповнив самогубство в концентраційнім таборі Саксенгавзен дня 9-го червня 1944 року. Тоді з того табору почали просякати відомості про довгі тортури та стогони в келії, де перебував Ольжич. Він ішов, очевидно, до своєї Голготи скривавлений і зчорнілий від важких побоїв. Провидіння не дало йому вмерти в «шинелі сірій від ґранати», під час якогось героїчного рейду, але серед тортур і надлюдського болю.

Мені якось важко було погодитися з думкою, що Ольжич не живе, бож я бачив його в десятках критичних положень, з яких він завжди виходив ціло. Моя надія, що Ольжич може все таки живий, розвіялася остаточно в грудні 1944 року, коли після звільнення українських політичних в'язнів з німецьких концтаборів, прибув я з Бистрим-Каменем до ліску біля Берліну на зустріч зі звільненим також полк. А. Мельником. Після теплої та сердечної зустрічі, Полковник немов від болю викривленими устами сказав: «Ми всі, хоч і виснажені, Богу дякувати вийшли, але Кардаша між нами немає». Ми в трійку на хвилину замовкли й наші голови схилилися, віддаючи незабутньому Ольжичеві останню пошану. Після цієї перерви А. Мельник розказав нам коротко про його заходи дістати тлінні останки, або хоч попіл тіла Ольжича, щоб поховати його згідно з християнськими звичаями. Але всі ці зусилля були безуспішні.

Попіл тіла Ольжича, що спалено було правдоподібно в місцевій крематорії разом з іншими жертвами нацистського терору з усієї Європи, розсіяний був десь на піскуватій землі Саксенгавзена, щоб затерти по ньому весь слід.

Так Ольжич став буквально «незнаним вояком», бо навіть ніде нема його могили. Але незабутній спомин про нього житиме в серцях тих, які колинебудь з ним зустрічалися чи співпрацювали . Він усіх нас полонив чистотою та хрустальністю свого характеру, щирістю, безпосередністю, скромністю та далекими горизонтами свого думання, повною відданістю справі боротьби за гідність людини та свободу народів. Він великий і неперевершений тим, що дисципліну та холоднокровність науковця пов'язав з глибоким серцем поета, візією та розумом політичного керівника і поставив їх разом в одній особі на службу своєму народові.

Коментатор

ДУМКИ ПРО ТРЕТЮ СИЛУ

Український журналіст має важке завдання в теперішніх часах. Звітувати про події світового значення він безпосередньо не може, бо жадна українська газета не може собі дозволити на те, щоб послати сьогодні хоч одного репортера до В'єт-Наму. Обмежитися ж до подій внутрішнього українського життя, тобто до звітів із числених імпрез та академій – це просто духове самогубство. З другого ж боку, українська читацька публіка — а така ще існує, і то широка! — хоче щось від своїх журналістів почути. І тому для цих останніх приходять пекельні муки, коли редактори звертаються до них за «матеріялами». Типовий український журналіст сьогодні користується тільки чужими матеріялами і зумовлене життям та скитальством знання відносно великої кількости чужих мов стає йому в пригоді і то не раз. Український журналіст сьогодні мусить уміти одним геніяльним «помахом думки» відділити в чужих джерелах об'єктивні матеріяли від суб'єктивних, а то й таки цілком забарвлених, мусить відгадати інтенції чужих авторів, мусить втримувати в думках актуальну картотеку чужих імен і, врешті, мусить всі набуті відомості зліпити докупи так, щоб вони мали початок, середину і кінець, згідно з якоюсь логікою, якщо про логіку у світових подіях сьогоднішнього дня можна взагалі говорити. Наш Читач зробить добре, якщо на хвилинку застановиться над труднощами модерного українського журналізму, високоідейного і дуже убогого на матеріяльні засоби так загально - технічного як і вузько - фінансового характеру. Ось кілька прикладів.

Де Ґоль

Французький президент сьогодні добився становища своєрідної політичної примадонни. Він вимагає оплесків при появі на сцені, він вимагає їх по своїй промові (і часом теж під час неї) і він вимагає високого респекту до всього, що він заявляє. А заявляє він багато і часто. Український журналіст стоїть у своїй совісті перед великою проблемою, звітуючи

українському читачеві про президента Де Ґоля. Вся американська преса насвітлює кожний рух і кожне слово Де Ґоля з менше або більше прихованою тенденцією зробити його смішним в очах світу. Преса європейських країн, доступна українському журналістові тобто французька, німецька, італійська і англійська трактує його назагал інакше, залежно від його потягнень і від потреби даної хвилини. Коли Де Ґолеві виховзнулась заввага, що Німеччина може залишитись поділеною на довге майбутнє, німці були б втопили його в ложці води. Але поза тим вони відчувають до нього респект, бо німці відчувають респект до всіх людей сильної волі. На всякий випадок Де Ґоль цілком не є смішною постаттю і з його поглядом на справи треба рахуватися. Нещодавно він заявив віцепрезидентові Гомфрі, що американці ніколи не виграють у Вієт-Намі. І хоч прогнози того типу завжди небезпечні, на думку українського журналіста виглядає, що виграти буде трудно, а може й неможливо — і здається, що основні причини лежать у тому самому комплексі американського політичного думання, що довів до такого обезнадійнення справи в Домініканській республіці. Не забуваймо, що Америка в Кореї не виграла, вона втримала тільки статус кво — за страшну ціну, за ціну, якою можна було виграти більшу війну.

Становище Де Ґоля до справ европейської економічної спільноти є диктоване французькими інтересами і цього не можна мати йому за зле, як це робить американська преса в загальному, рада, що Де Ґоль свариться з іншими европейцями. Де Ґоль свариться, але у вирішну хвилину або він поступиться, або інші европейські країни — для свого власного інтересу. Треба мати на увазі, що Франція сьогодні пробує дуже важкої до здійснення речі: вона хоче збудувати **третю силу** за всяку ціну, навіть за ціну охолодження відносин з Америкою та Англією. Франція є свідком — так як і український журналіст — що Америка тяжить в бік російського комплексу інтересів, чого виявом є навіть неоднократні заяви про евентуальну допомогу Росії на випадок конфлікту з Китаєм. Іншими словами, Америка не хоче чути про якусь дійсну поразку СССР або про його розчленування. Чому? Бо Америка колись потребувала Росії проти Німеччини, потім проти Японії, а тепер проти Китаю. І при тому ця ж сама Америка допомогла і навіть спричинила зріст в силу Німеччини і Японії, а червоний Китай вона таки допомогла створити. Чи це не одна із численних зрештою іроній історії...? Український журналіст мусить відкласти набік становище американської преси у справі намагань Де Ґоля, бо можливо, що інспірована Де Ґолем третя сила буде колись силою, що в її інтересі лежатиме самостійна Україна. Про американців цього не можна сказати.

СССР

Ці фатальні чотири букви повисли над світом, але душать вони найбільше Україну, і тому не дивно, що український журналіст на цьому пункті трохи перечулений. З щоденної американської преси довідуємось, що в Москві стаються зміни «на краще», що Росія «еволюціонує» в напрямку капіталістичної економічної структури і що все є доказом, що Советський Союз це вже не той Советський Союз, що був колись. Складається враження, що СССР є на найкращій дорозі, щоб стати цілком пристойною державою, і на всякий випадок не вільно тепер робити нічого, що могло б «чутливу» вдачу СССР «подразнити». Боже мій, український журналіст може товкти головою в стіну з розпачу. Яке це все знайоме, як це все було гарно відіграно тридцять п'ять-сорок років тому, яка це стара мелодія в комуністичному репертуарі! По суті ніщо не змінилося, ба, що більше, стало загрозливіше! Чи не надходить стадія, за словами Мануїльського з 1930 року, приспання чуйности західнього світу? Чи в цьому аспекті московсько - китайський конфлікт не відіграє такої самої ролі, як московсько - німецький 1941-45 рр? З цього останнього Москва вийшла переможцем. Якою вийде Москва із нової гри сил? І хто їй найбільше в цьому всьому знов допомагає? Очевидно, Америка.

Москва не зреклась ані панування над світом, не зреклась ні п'яді з окупованих земель, не збурила муру в Берліні, не забрала ніодного гарнізону з окупованих територій, словом, не зробила нічого, що давало б холодному політикові підставу думати, що вона дійсно міняє своє обличчя (хоч би тільки обличчя!). З Москви впало тільки кілька фраз про червонокитайську загрозу для світу... і це вистачило, щоб поставити догори ногами совість американської масової преси. Український читач на такі байки не йде, тим більше український журналіст і тут знов він стоїть проти струму, що б'ється бурхливо навколо його ніг — в інтере-

сах Москви.

Уявім собі на хвилинку, що прийшло до збройного зудару Москви з Китаєм. Своєю атомовою силою Москва може зліквідувати Китай дуже скоро, а немає даних думати, що Москва атомової зброї не вжиє! Чи тоді не повинен Захід дати підтримку Китаєві, бодай на так довго і так багато, щоб він міг скривавити порядно й Москву? Вільний світ віддихнув би з полегшею, якби цих двох велетнів лиха не стало. Але у випадку допомоги Москві, нічо не зміниться з теперішньої ситуації, вона тільки погіршає. Москва вийде знов переможцем, готовим до остаточної конфронтації з Америкою. Чи це так важко відгадати наперед...? На нашу скромну думку цілком не важко, тільки хтось працює повною парою проти такої можливости, от що.

Третя сила

І ту власне приходиться уважно призадуматися над проєктом і діями Де Ґоля. Французький президент надлюдськими зусиллями добився власної, незалежної атомової сили, що хоч і дуже мала, то все таки вистачальна, щоб спричинити — на випадок великої потреби — світовий вибух. Він хоче, щоб Франція стала провідним звеном цієї нової — третьої — політичної сили у світі і український журналіст мусить собі сказати, що вже краще Франція на чолі цієї сили, як наприклад, Німеччина. Французька марсельєза не така важка для вуха, як Ваґнерівські фанфари, що супроводжали «найбільшого полководця всіх часів» в його смертельному марші по Европі.

Ми собі здаємо справу, що яка б ця третя сила не була, вона не буде такою сильною, щоб могти, наприклад, самій протиставитись Совєтському Союзові, — у військовому розумінні. Але може вона стане настільки розумною, що почне довбати Совєтський Союз політично, може почне шкрябати «делікатне» совєтське черево і може з того вийде таке, що не треба буде атомової війни, щоб усунути мариво комунізму із нашого світу...: Бо на сьогодні знаємо, що Америка цього не зробить ніколи. Америка не дасть волі народам Совєтського Союзу, бо вона навіть не хоче цього питання дискутувати. А ми маємо право побоюватись, що навіть на випадок зміни режиму в СССР з червоного на білий, Україна і ще 15 інших народів дістануть тільки нового ката над собою.

За візією Де Ґоля третя сила — це Західня Европа і евентуально Англія, тобто бльок народів, потенційно вистачальний, щоб утримати свою власну поважну повітряну атомоносну фльоту — якби він тільки умів добитись взаємної згоди. На жаль, московські практики з «відлигою» зробили із стальового НАТО желятиновий щит і треба побоюватись, що у теплі нових дипломатичних куртуазій між Москвою і Вашінґтоном він цілком розтопиться. Тому евентуальна третя сила мусить бути базована на іншій політично - принциповій структурі, як НАТО. Не в обороні сила, а в наступі. НАТО було створене тільки для оборони. Третя сила повинна з цього зробити висновок. Але чи сили, що мріють і підримують третю силу, готові вже до такого висновку — покаже майбутнє.

А український журналіст дальше буде смутно глядіти на події дня і складати на полицю свій політичний досвід — нікому покищо н потрібний.

Ганна Черінь

ОСТАННІ ДЕСЯТЬ ЛІТ

(Продовження)

Докія Гуменна — це також одна із небагатьох професійних письменниць, що хоч і бідує в порівнянні з заможними заробітчанами, але зберігає відносну незалежність. Кажу відносну — бо й вона час від часу отримує допомогу і за неї платить данину компліментами чи панегіриками своїм меценатам. Проте, свої дійсно програмні твори вона видає на власні кошти і сама їх напробій розпродує. Найкращими її творами лишаються раніше написані «Діти чумацького шляху» і «Мана», але Гуменна дуже працьовита й продуктивна і мабуть, ніхто з письменників не може побити їй рекорд. За час цього десятиліття Гуменна написала згаданий вже «Хрещатий яр», «Европу Критську», «Велике цабе» тревелоги «Вічні вогні Альберти» і «Багато неба» та «Скарга майбутньому», що передує раніше виданому «Хрещатому Яру».

Василь Чапленко виступив у 40-х роках з теорією «збагаченого реалізму». Реалізм його збагачувався в основному через натуралістичні описи, що більшості читачів та й критикам були не до смаку. Почались дотепи, що Чапленко збагачує свій реалізм дьогтем, і на письменника це, мабуть, подіяло. Останні з творів

Чапленка — роман «Українці» (1960) та його продовження «Загибіль Перемітька». Зокрема останній твір цікавий невластивим для Чапленка трагічним закінченням. Звичайно, Чапленко змалював би самогубство в сатиричнім або бурлескнім тоні, але в цій повісті це був логічний кінець для оптиміста, котрому вже не було куди відступати. Василь Чапленко цікавий своєю небуденною плеканою мовою і своєрідними портретами та образами, про що буде згадано далі. Треба тільки сказати що «дьогтю» в цім творі зовсім нема.

Чапленко також любується в образах, і вже як до чогось прив'яжеться, то не скоро його покине. Ось як він описує шосе (говіркою — «соша»):

«Щука-соша простяглася вздовж села, поміж черідками перістих, у латках снігу, хат. Хвіст її, звужений у прозорому серпанку далечіні, сягав аж до Самарчика, а голову поклала вона на горбовину, за якою був Січеслав. Луска на спині щуки-соші лисніла проти холодного зимового сонця». ... «І село просто боялося цієї соші».

Дуже гарний образ - так її й видно, ту щучу луску — викладений із граніту шлях. Але Чапленко в своїх образах пересолює і зачасто їх повторює.

Знаменною подією останніх років був вихід книжки **Степана Риндика** «Пригоди і люди» (1960). Цей 78-річний письменник — також осіння хризантема. Змолоду він був залізничним інженером, потім професором в педагогічнім інституті в Подєбрадах, а на еміґрації, на старші роки став майстром слова. Він пише соковитою, тільки йому притаманною мовою, і стиль його без імітації нагадує Довженка. Не дивлячись на тяжкі удари долі (померли в нього двоє дорослих дітей) і на слабе здоров'я, цей вже осліплий чоловік пише бадьоро і весело. Він — ненавмисний гуморист, хоч гумор його не належить до типу «га-га-га», а радше «хе-хе», або «хм»...». Ось уривок його оповідання «Ходімо на город»:

«Біда з капустою настає, коли вона починає зав'язуватись у головки. Тоді звідкись береться гусінь. Але скільки? Полки, корпуси, цілі армії! Мохната, дуже жвава, а ще більш пажерлива. Об'їдає вам капусту до харбуззя, до гичалля. На боротьбу з цим тяжким ворогом мама висилала Юстину, нашу наймичку, і мене. Ми брали по горщику і йшли на капусту. Горшки для того, щоб до них збирати гусінь. Юстина казала не «гусінь», а «гусільниця». Назбиравши пів горщика гусільниці, треба було зараз закопати її щоб не розлізлася, бо вона безнастанно намагалася вилізти, і треба було раз-у-раз вгортати її назад до горшка. Але клята Юстина не дуже спрацьовувалась. Збирала тільки доти, поки за плотом не обізвався Олекса, сусідський парубок. Як тільки він показався, ото вже гусільниця й виграла! Вже моя Юстина не пам'ятає, що з нею діється і чого вона на городі. А коли почує з-за плоту «Юстино!», як покидає і гусільницю, і горшка, і всяку роботу, біжить до плоту і прилипає там. Гусільниця розлазиться! — кричу їй, бо гусінь лавою пре з покинутого горщика. — Позбирай там! — відповідала мені і далі липла. Та я не дурний збирати чужу гусінь. Досить мені своєї».

(«Пригоди і люди» ст. 251)

Цікаво пише **Іван Смолій.** Досі він був відомий більше своїми короткими оповіданнями, а в 1960 році вийшов наш український бестселлер — роман Смолія «У Зеленому підгір'ї». Роман витримав два тиражі. Він цікавий вже своєю темою — зустріч населення «визволеної» Совєтами Західньої України із своїми «визволителями» і з українцями зі Сходу. Твір сполучує риси романтичного й реалістичного стилю і відзначається спеціяльно типом міліціонера Федя. Федь змальований в творі так правдиво з таким вирозумінням, що не можна вирішити, чи він добрий, чи лихий. Мабуть що добрий, бо все добре в нім — вроджене, а зле спричинене тяжкими умовами життя.

Критик Вадим Сварог, що останнього часу не критикує, вважає Смолія представником «романтичної парості реалізму». Для романтиків характерний суб'єктивізм у оцінці персонажів: герої твору різко розділяються на «позитивних» і «неґативних», гарне й благородне поетизується, а потворне засуджується. В творі «У зеленому підгір'ї» з одного боку позитивні герої: Зіна, Галя, священик-патріот; з другого боку — совєтські начальники та їх прихлібник, міліціонер Федьо. Але вони не розділені неперехідною межею. Навіть серед партійців є люди, що мають Бога в серці. Один із них допомагає Галі рятуватися від совєтської погоні. Вже згаданий вище міліціонер Федьо також має людяність і притягає симпатію читача. Сварог вважає, що кохання Федя до Зіни — «чистий випадок», і якби цього не сталося, Федеві взагалі не було б чого робити в книзі. Цьому твердженню можна протиставити думку що саме Федь найкраще вдався авторові, він повнокровний, у всій своїй простоті дуже багатогранний і зовсім не «романтичний».

Фотій Мелешко — письменник з великим розмахом. В 1943 році вийшла перша частина його повісті «Три покоління», що одразу здобула собі славу не тільки серед читачів, а і серед письменників, що часто крім своїх творів нічого іншого не люблять. «Три покоління» нагадують «Волинь» Самчука, але мають свій стиль, соковиту мову, ту спеціяльну «поезію в прозі», що характерна для українського життя. В 1959 році, з нагоди 70-річчя автора, вий-

шов другий том «Третього покоління». Досі написано чотири томи і заплянувано п'ятий. По розміру це буде, мабуть, найбільший із творів, писаних на еміґрації. Але, як і всім іншим авторам на перешкоді Ф. Мелешкові стоять несприятливі видавничі умовини.

Треба відзначити також улюбленця періодичної преси — **Анатоля Галана,** нашого українського О. Генрі. Він симпатизує знедоленим, знаходить причини особистого нещастя і запевняє читачів, що з кожного яру ще можна видряпатися аби тільки хтось хоч злегка руку подав. Його мова легка, безпретенсійна і приємна, осяяна такими образами, як «З того часу між домом і чужиною лягло дванадцять років, дванадцять ран, що не хотіли гоїтись». Галан часто впадає в сентименталізм і солодкавість і прикрашає свої новельки злегка неймовірними, заспокоюючими «геппі-енд-ами». Проте, часом він заторкує складні життєві проблеми, що їх вже не розв'яже геппі-енд. Ось сюжет однієї з новель Галанової збірки «Чарівна дружина»:

Талановитий співак, Дмитро Лісовий, ішов одного вечора повз чийсь садок і почув, як з дерева упало стигле яблуко. Він відчув непоборне бажання дістати те яблуко, і коли прокрався до саду, зустрів там чарівну дівчину, Наталю. Відбулося знайомство, що згодом завершилося подружжям. Через деякий час Лісовий поїхав учитися до Київської консерваторії. Одного разу Дмитро почув з сусіднього вікна невимовної краси жіночий голос і вирішив за всяку ціну діэнатися, хто ж то так співає. Це була дівчина з низьким чолом, маленькими очицями й плескуватим носом. Майже жодної симетричної риси не було на цьому обличчі. Здавалося, природа помстилася на ньому і випустила в світ неймовірний брак. Так, Віра була негарна, але коли вона співала, то здавалося, що це — «струнка чарівна дівчина з прозорою шкірою, з бездонними кольору морської води очима» (ст. 75). З того часу почалось дивне, подвійне життя Лісового. Він щиро-кохав свою красуню-дружину, але в той же час його покоряв талант Віри. Він став Віриним коханцем, і в них вже мала народитися дитина. Не в силі розв'язати цього вузла, Дмитро Лісовий кінчив життя самогубством.

Софія Парфанович, за фахом лікарка, дуже цінна для української літератури. Лікар що вміє писати — велика вартість для письменства. Коли прийшов той час, що Софія Парфанович змогла лишити лікарську практику й цілковито віддатися творчій праці, вона дарує нам книжку за книжкою. Книжки Парфанович, хоч і не без недоліків цінні своєю документальністю, спостережливістю, теплотою і щирістю. Ніхто краще від неї не описав наших таборових буднів («На схрещених дорогах»). Чогось наші письменники бояться цієї теми, обминають її, так наче б вони ввесь таборовий період проспали. Але Софія Парфанович не забула таких речей і деталів із цього драматичного періоду, що читачеві аж моторошно стає. Перо її гостре, сміливе, не жіноче. Вона не вагається називати речі своїми іменами, включно з такими словами, що їх звичайно на письмі передають рисками. І разом з тим — нічого непристойного, і любителі «солоненького» в її книжках поживи не знайдуть. Як вона це робить? — Почитайте!

Треба спинитися на мистецькій якості наших творів, бо це є мірило їх вартости. Яка б велична тема не була, якщо вона змальована сіро, невиразно, ніхто її не зауважить. Так як у добрих фільмах можна годинами дивитися на краєвиди суворої Швеції, на мерехтіння диких суниць під подихом гострого вітру так і в добрім творі дрібниця може навіки запасти в серце. І великі події, глибокі ідеї часто передаються через дрібні, на перший погляд нецікаві деталі. Чому це так вражає читача — невідомо. Може тому, що маленька і дрібна людина хоче знайти й собі місце серед величі всесвіту і тільки тоді приймає твір, коли і їй там є де притулитися, коли й вона може породичатися з Богом, відчути себе частиною Його. Еміґраційні письменники про це знають, і так свої твори пишуть, щоб дістатися до серця і до розуму читача. Звичайно, не кожен читач розуміє кожного письменника; є такі письменники, що їх ніхто не розуміє; а є такі, що і не хочуть щоб їх розуміли, і девізом собі вони взяли застарілий уже льозунґ «мистецтво для мистецтва».

Тодось Осьмачка може бути елеґантно-простим. Вн любить філософствувати в дусі Григорія Сковороди: «Коли твій приятель говорить дуже вже багато, то він напевно хоче в душі сховати те порожнє місце, де колись совість була або бажає заглушити стурбоване сумління. Врятуй його від слів, бо він страждає» (Проясень до «Поета», строфа 148). Або такий афоризм: «І дурень вищає на перелазі». Або такий образ: «Солома пахне і вітром, і землею, і тими кузьками, що в ній ворушаться». Але не завжди Осьмачка такий простолінійний Він може порівняти рум'янець так:

І кропива з сердечних глибочин
Йому обличчя зашаріле втерла».
(«Поет», стр. 98).

Або так описати красуню, що в неї «серце з перцем»:

І Бога не шукай в душі козачки,
Бо там нечисті б'ються навкулачки.
(«Поет», стр. 98).

Або такий фізіологічний опис емоцій:

І я відчув розпечену зорю
Посеред горла у горілій слині.
(«Поет», стр. 83).

А далі можна дійти і до таких макабричних образів, як

І жаби у болотяній короcті
Там скручувались у гидкі вузли.
(«Поет», стр. 59).

.. «Один я на світі, мов Юда в гаю на верьовці»...

Здатність на такі пекельні образи дозволила Осьмачці сказати найсильніше слово проти московського соціялізму, що «На правду схожий, мов роги в Сатани на молитовник» («Поет», стр. 323).

А ось Осьмаччин опис совєтської редакції:

Редакція підводить свій будинок,
Немов гієна голову з могил,
Якій у пащу кидають, як з вилок,
Широкі вулиці людей і пил,
Коліс возових, дим автомашинний,
Комуністичний без'язикий вир,
Що, перетлівши в животі гієни,
Блищить з газети чоботом воєнним.
(«Поет», стр. 475).

Якби з'явився деспот войовничий
І взяв бібліотекарів на паль,
А книги всі і справи видавничі
Геть повивозив у степи на спал,
І друкарів, проклятих може й тричі,
Попік, немов себе Сарданапал, —
То теж погасло б небо над землею
Навіки із катувнею своєю.
(«Поет», стр. 501)

Іван Багряний, бувши ще й добрим малярем, теж умів виписувати деталі. Він створив такі незабутні символічні образи, як люди-равлики, що вилазять із мушлі, як ніхто не бачить, і люди з горбом на душі — люди, покалічені совєтською дійсністю.

Багряний нестямно любить усе українське і відшукує його навіть під московським намулом. Старі козацькі імена звучать йому, як музика, і він їх сторінками просто перелічує для естетичної насолоди: Кривоніс, Кисіль, Палій, Перебийніс, Мороз, Сірко, Мегера, Пидоря, Леґеза, Черевик, Ґилима, Дідич, Гопка, Кобка, Лойко, Ловикота, Хорошун... Але імен на «ко» Багряний не любить: «То все такі, не козацькі, а вже їхніх дітей і онуків, таке кат зна що» («Буйний вітер», ст. 268).

В наш час, коли дікенсівські й нечуй-левицькі розтягнені описи вже не в моді, Багряний залюбки заповнює цілі сторінки просторими описами і портретами. І це творові не вадить, бо намальовано гарно. Ось опис молоді що йде на виставу одразу по роботі:

«Вони потяглися з усіх кінців, по всіх радіюсах міста, поодинці й групками, й цілими лавами, побравшися за руки — то йшла молодь з далеких околиць, з заводів і робітничих кварталів, з колгоспів і радгоспів, з цукрових плантацій і цукроварень. Вона не могла раніше, вона щойно обмила з себе заводську й колгоспну пилюку й піт, причепурилась, як могла, натикала квіток в коси й на груди, побралась за руки та й пішла. Попливла плавом». («Буйний вітер», стр. 336).

Багато письменників і критиків забувають, що попри всякі інші мистецькі і громадські вартості, літературний твір мусить бути цікавим. На щастя, про це ніколи не забуває читач. Люди люблять слухати цікаві розповіді. наснажені експресією, повні подій і несподіванок. В цьому причина успіху навіть таких низькопробних творів, як «Пейтон Плейс» Ґрейс Металліус. В українській еміґраційній літературі є письменники нудні, а є і цікаві. Серед нудних можна зауважити і досить відомих, кваліфікованих авторів, але з уваги на їхні колишні заслуги можна їм цю, сподіваємось, тимчасову ваду тимчасово пробачити. Зате є в нас багато цікавих авторів, що може і не створять Великої літератури, але покищо роблять корисну працю, створюючи приємні для читання повісті й новелі, що колись стануть джерелом для інших творів. До таких належать кілька талановитих і дуже працьовитих письменниць: Ольга Мак, Олена Звичайна, Дарія Ярославська.

Дарія Ярославська — майстер сюжету і уважний спостерігач. Коли прочитати один її твір, створюється враження, що авторка, мабуть, вималювала в цім творі свій власний портрет; а що свої почування описати найлегше, то й не дивно, що так добре вдалося. Але читаєш другий її твір, про зовсім інший тип людини, навіть про чоловіка — і дивуєшся: а звідки ж вона знає такі подробиці? Скільки разів жила на світі ця письменниця, перевтілюючись із одної людини в іншу?! Образи Дарії Ярославської такі різноманітні, багатогранні і не схожі між собою, що навіть її другорядні герої запам'ятовуються з першого речення, і не треба, як при читанні інших книжок, вертатися назад, перелистовувати сторінки і відшукувати про кого ж іде мова. В творі Ярославської «В обіймах Мельпомени» змальована і талановита артистка Рія Планеч, і її конкурентка, не дуже здібна, але амбітна місцева «діва», і директор театру. Нібито центральна постать, але зовсім не «героїчна», навіть не позначена спеціяльними зді-

бностями. Головна проблема директора театру не так сам театр, як конфлікт із ревнивою дружиною, що вимагає, щоб чоловік покинув театр. Але директор в останню хвилину вирішив не покидати театр, і вже сам читач має вирішити, як влаштувалися справи з дружиною... У творі змальовані дуже цікаві другорядні персонажі, ось як секретарка Сяня і касирка Оленяк, і навіть прибиральниця Катруся, що любить театр, по кілька разів дивиться на ту саму п'єсу і від переживань не може вночі заснути. До речі, сама Катруся і не мріє про театральну кар'єру — і в цім видно уміння Дарії Ярославської обминати банальні штампи. Видно, що Ярославська знає театр. Ось деталь із твору:

«З легким шелестом шнура завіса піднялася догори. «Шур-шур-шур», —почула Таня, і ніби хто склом повів по її серці». Так починається дебют молодої аматорки.

Цінність творів Ярославської в тім, що вона або пише про ті речі, що їх добре знає, або добре знає ті речі, що про них пише. То вже справа автора, яким із цих двох шляхів він піде. Але коли автор уявить себе всезнайком і не вважає потрібним, скажімо, ознайомитися з процесом виробництва металу, коли герой твору працює на ливарні, то в творі виростуть груші на вербі. А читач це одразу відчує і визнає твір за фальш. Іван Багряний був не тільки письменником, а й малярем. Тому то він і в творі малює соковиті пейзажі й портрети. А хто не має хоч би відчуття кольорів і пропорції, в того і перо безбарвне і тупе. Колись мистецтво було взагалі синкретичне, і поет свої вірші співав, та ще й під власний акомпаньямент на музичнім інструменті. Змістом своїм мистецтво синкретичне ще й тепер, хоч формально воно розподілене на музику, поезію, прозу, танці. І хоч тепер поет не мусить вміти приґравати, приспівувати чи пританцьовувати, але він мусить розуміти й відчувати мистецтво в цілості, в кожній його формі.

(Далі буде)

Богдан Боцюрків

РАДЯНСЬКА ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА І ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В УКРАЇНІ В РОКИ 1929-39.

(Продовження)

Погром УАПЦ та її «Надзвичайний Собор» в січні 1930 р.

Поворот у радянській церковній політиці в рр. 1928-29 збігся з різкими змінами в національній політиці большевиків, яка переходить на позиції великодержавного шовінізму та бере курс на ліквідацію здобутків «коренізації» в неросійських республіках СРСР. В Україні, де «головною небезпекою» визнано тепер український націоналізм, вістря антирелігійної боротьби спрямували большевики передовсім проти Української Автокефальної Православної Церкви — чи не найбільш масового вияву національного руху в 20-тих роках.

Вслід за масовим закриванням церков УАПЦ, яке почалося ще в 1928 р., з липня 1929 р. розлилася по Україні хвиля арештувань, яких жертвами впала ціла низка єпископів, священиків та вірних УАПЦ,в тому і її ідеолог, «всеукраїнський благовісник» В. М. Чехівський[74]). Одночасно ҐПУ заборонила дальшу діяльність Всеукраїнської Церковної Ради та її місцевих органів[75]), фактично паралізуючи дальшу діяльність Церкви. З серпня

Денис Квітковський-Ккітка

МОЇ МІРКУВАННЯ

УККА проти Шевченка...

Кохайтеся, чорнобриві!
Та не з москалями,
Бо москалі — чужі люди
Роблять лихо з вами.

(Тарас Шевченко, «Катерина»)

«УККА не визнає засади про загальну вину і відповідальність російського народу за всі злочини комуністичного режиму та його колоніяльного імперіялізму. УККомітет є проти цього колоніялізму та імперіялізму а не проти російського народу як такого.»

(Резолюції Ради Директорів УККА від дня 20 березня 1965 року, надруковані в щоденнику «Свобода» 23 березня 1965 року.)

(Детройт, 1 травня 1965 р.) Я думав, що повищу резолюцію УККА число 7 редаґував кореспондент цього ж УККА на Ватиканському Соборі в Римі, парафразуючи пропоновану доґму про відповідальність за розп'яття Христа. Але кажуть, що цю резолюцію Рада Директорів УККА ухвалила на домагання самого проф. Лева Добрянського, голови УККА, котрий

большевицька преса стала публікувати заяви, очевидно вимушені, священиків та окремих вірних УАПЦ, в яких вони зрікалися сану чи членства в церкві, а то... й релігії, обвинувачуючи окремих керівників церкви в неморальних та антирадянських діях і п'ятнуючи всю УАПЦ як організацію «контрреволюції та одбросу трухлої інтелігенції», що вела «ворожу агітацію проти совлади»[76]). З оприлюдненням 22 листопада 1929 р. комунікату ГПУ УРСР про «викриття» та «ліквідацію» «Спілки Визволення України» (СВУ) стало ясним, що в пляні погрому українського національно-культурного життя большевицька влада вирішила остаточно ліквідувати Українську Автокефальну Церкву. В комунікаті названо між провідниками СВУ (на другім місці) В. М. Чехівського — «теперішнього керівника автокефальної церкви»[77]), а про саму УАПЦ сказано: «Для своїх контрреволюційних цілей СВУ використала також українську автокефальну церкву, де гуртувалися як єпископи, попи та інші служителі — колишні офіцери, учасники петлюрівських банд та повстанських організацій»[78])

В обстановці розгублення й жаху, які огорнули тих діячів УАПЦ, що ще залишились на волі, відбувся в Києві[79]) в днях 28-29 січня 1930 р. т. зв. «Надзвичайний Всеукраїнський Собор» УАПЦ, аранжований без сумніву, самим ГПУ. На «Собор» стягнено більшість єпископів та яких 40 священиків Церкви[80]; очевидно, взяли в ньому участь і представники ГПУ. За скупими даними радянської преси[81], «Собор» зібрався, «щоб вирішити питання про стан церкви у зв'язку з викриттям контрреволюційної діяльности автокефалії, зокрема з її ролею в організації СВУ». Почесним головою «Собору» обрано Митрополита Миколая Борецького, діючим головою — єпископа Миколу Карабіневича. Вислухавши доповідь голови ВЦПР, прот. Леонтія Юнакова та «інформації про стан Церкви», «Собор» «одноголосно ухвалив таку постанову»[82]):

Надзвичайний Собор мусить визнати, що УАПЦ, *як це тепер остаточно виявилося,* протягом свого десятирічного існування, була явно виявлена антирадянська, контрреволюційна організація. Не можна відкинути того,що *в її складі були й досі є люди, які йшли до церкви тільки для задоволення своїх релігійних потреб[83]. Але ця суто-церковна маса, сама не знаючи того,* жила й діяла за проводом і вказівками тих осіб, що для них УАПЦ була не мета. а засіб здійснити свої контрреволюційні наміри. Слабі намагання цієї, *хоч і чималої частини церкви, що вірують,* звільнитися від позацерковних цілей та впливів, як *ми бачимо з доповіді,* не мали позитивних наслідків. І що далі, більше й більше УАПЦ ухилялася в бік нецерковности. Надзвичайний собор саме такий стан УАПЦ мусить твердо і ясно констатувати. Радвлада декретом «відокремлення церкви від держави» дала законну змогу українській людності, що вірує, відродити свою рідну українську автокефальну, соборноправну православну церкву, ту церкву, що близько 300 років була в неволі в казенної, цареславної церкви. Але після звільнення від політично-

мав би твердити, що наше «протиросійське» становище утруднює йому його «дипломатичну» працю у Вашінгтоні в справі України.

Член Президії УККА, друг Ярослав Гайвас у своїй статті п. н. «Спільне і різне» (див. «Самостійна Україна», Чікаґо, ч. 4 (149) за квітень 1965 р.) коментуючи засідання Ради Директорів УККА в Нью-Йорку дня 20 березня 1965., до згаданої точки ч. 7 дає такий коментар: «Добре сталося, що в черговій точці (точці 7-ій, цитованій вище, — Д. К.) проф. Добрянський розправився з тими серед нас, що проповідують людоненависництво, або колективну відповідальність російського народу за злочини **русифікації** (підкреслення моє. — Д. К.) й колоніялізму. Ми проти російського імперіялізму, а не проти російського народу!»

Тижневик «Шлях Перемоги» (Мюнхен, Німеччина, 4 квітня 1965 р.) в статті на першій стороні п. н. «Засідання Ради Директорів УККА», «проїхавшись» по т. зв. «двійкарях» за їх «ганебну» ролю в своїх виступах «проти УККА і проти його президента, проф. Добрянського» та похваливши Раду Директорів УККА за «найважливіщі резолюції», якими на думку «Шляху Перемоги були резолюції, що забороняють т. зв. «культурні зв'язки», — ото ж після цього «Шлях Перемоги» не йде дальше. Здержується на «шостій точці». Виглядає, що «точка сьома» є «окей», добра, правильна з точки зору ідеології та політики Організації Українських Націоналістів (революціонерів). Виглядає, що «точка сьома» є «окей» і для Організації Оборони Чотирьох Свобід України, для Ліґи Визволення України, або, як називає їх «Шлях Перемоги» в тому ж числі, на тій же стороні п. н. «Проти контактів з ворогом» — «найбільші наші центральні установи, як УККА, ЛВУ, СУБ, ЦПУЕН та ін».

Міркуючи над повищими фактами і переглядаючи «Кобзар» Шевченка, в мені зродився сумнів щодо того, чи ми розуміємо духовий заповіт Шевченка й чи, якщо б він жив сьогодні, УККА прийняв би його в свої члени? Шевченко напевно не був «людоненависником» (цікавий словний новотвір!), але він остерігав перед моска-

монархічного пригноблення УАПЦ не судилося самій стати справжньою христовою церквою, вільною і далекою від своєрідного націоналістичного, шовіністичного політиканства. Це є факт, бо відродилася УАПЦ за часів політичної боротьби і *відроджували її, а потім керувати нею стали люди, що зазнали поразки на відкритому політичному фронті і, пішовши в церкву, мали намір використати її і справді використовували як знаряддя для дальшої боротьби проти радвлади,* отже й проти справедливости соціяльної революції. Природно, що *провідні органи УАПЦ від ВПЦР до ПЦР* (парафіяльна церковна рада) *виявили себе, як у цілому, так і окремі члени, явно нецерковними, а націоналістично-політичного, антирадянського контрреволюційного характеру акціями. Те ж саме можна сказати і про священослужителів усіх ступнів, починаючи з митрополита Липківського.* З церковного амвону проповідували націоналістично-політичні ідеї, що різко розходилися з ідеологією церкви, а щодо радвлади були контрреволюційними, антидержавними. Отже, все це довело до того, що *УАПЦ стала за синонім контрреволюції на Україні* бо для чималої частини керівників церкви церковність була тільки зовнішня форма, що покривала націоналістично-політичний зміст.

За такого стану цілком послідовно дійшли до того, що *автокефалія стала за символ петлюрівської самостійности, українізацію використовували, як засіб для розпалювання національної ворожнечі, а соборноправність обернулася на демагогічний засіб політичного впливу, щоб дійти до зазначеної мети*[11]. Тому-то надзвичайний собор УАПЦ з глибоким жалем та з усією щирістю **констатує, що** п'ятий розділ канонів УАПЦ систематично порушували багато керівників церкви. Це стверджує ціла низка фактів з історії минулого УАПЦ, а саме: *перевірка персонального складу священослужителів УАПЦ у своїх лавах виявила чимало людей, що раніше брали активну участь у військових петлюрівських загонах, були старшинами, отаманами або просто скомпромітовані у минулому*[13]. Всі вони шукали в церкві одного — використати церкву для контрреволюційної, а дехто для своєї особистої, нецерковної мети. Низка випадків притягання діячів УАПЦ до відповідальности урядом за контрреволюційні вчинки також переконують у цьому надзвичайний собор. До такого висновку доводить ще й те, що *серед членів нашої церкви були і є люди зовсім не релігійні,* що їх політичні, антирадянські наміри не викликають ніякого сумніву. *І всі ці люди здебільшого були церковним активом,* тому й провідні органи церкви: ВПЦР, ОЦР (окружні церковні ради), РЦР (районові церковні ради) та ПЦР (парафіяльні церковні ради), як про це свідчить вереснева нарада 1926 року, великі покровські збори того ж таки року, та другий великий православний церковний собор 1927 року, стали виразниками націоналістично-політичних, антирадянських і нецерковних дій. *Собор з жалем констатує, що митрополит В. Липківський, єпископи: О. Ярещенко, С. Орлик, Ю. Жовченко, К. Кротевич, Пивоваров, всеукраїнський благовісник В. Чехівський та інші*[14] *стояли на шляху націоналістично-політичних, контрреволюційних антирадянських дій через церкву.*

Не можна замовчати й про те, що громадянство республіки в зв'язку з викриттям органами влади контрреволюційної політичної органіації «СВУ», що використовувала для своїх політичних цілей УАПЦ[15], вважає нашу церкву за контрреволюційну організацію.

Отже, зважаючи на все це, *надзвичайний собор УАПЦ визнає, що українська автокефальна православна церква з вищезазначених причин була націоналістично- політичною контрреволюційною організацією — складовою частиною «Спілки Визволення України». Тому надзвичайний собор категорично засуджує всіх тих, хто спричинив до перетворення церкви на контрреволюційну антирадянську організацію, визнає дальше існування УАПЦ за недоцільне і вважає її за ліквідовану. Цим самим собор припиняє діяльність провідних органів. ВПЦР, ОЦР, РЦР і ПЦР митрополит припиняє своє духовне керівництво УАПЦ, а єпископи УАПЦ припиняють своє духовне керівництво округовими церквами і лишаються парафіяльними священослужителями поряд із священиками в зареєстрованих*

лями не тільки «чорнобривих» дівчат, але всю українську націю! «Бо москалі — чужі люди», писав він. «Москаль розриває» українські могили, свідків слави дідівщини; москаль знімає «з матері полатану сорочку». Оплакуючи смерть свого друга, Якова де- Бальмена, поет жаліє, що йому

«Не за Укрніну,
Але за її ката довелось пролить
Кров добру, — не чорну; довелось запить
З московської чаші московсьу отруту».
(Шевченко «Кавказ»)

Але що ж — прочитайте собі знову «Кобзар» Шевченка:

та читайте
Од слова до слова;
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми.
Все розберіть та й спитайте
Тоді себе: Що ми?
Чиї сини? Яких батьків?
Ким, за що закуті?»
(«Посланіє»)

І тоді побачите, що для Шевченка найвищою вартістю була Україна. Писав він:

«Нема на світі України,
Немає другого Дніпра!»

Шевченко безмежно, до повного самовідречення любив Україну й так само ненавидів її ворогів, тих, що толочили її славу — без огляду на те, чи це були москалі (до речі, Шенченко ніколи не вживав слова Росія, російський — Д. К. —), поляки чи навіть свої «Брути», «грязь Москви» чи «варшавське сміття». **Шевченко був одним із найбільших гуманістів,** тому він боровся проти всякого поневолення людини людиною, народу народом. І він називав речі по - імені. Він, — згідно з фактом, казав що Україну поневолює москаль, тому й боровся проти москалів, **як народу,** що поневолював Україну, а не проти абстрактного російського імперіялізму. Чи можливий є **російський** імперіялізм без **російського** народу?

Фраза «ми проти російського імперіялізму, а не проти російського народу» криє в собі так багато сенсу, як фраза: «ми проти запаху рожі, а не проти рожі», або: «ми проти сонячних променів, але не проти сонця». Шевченко, називаючи москалів катами, вказував нам і боровся з дже-

парафіях, що залишаються необ'єднаними в будь-яку церковну організацію[16]).

Характерно, що резолюцію «Собору» опубліковано в радянській пресі аж через тиждень, 6 лютого 1930 р. (РАТАУ оприлюднила її 5 лютого). На це могли скластися такі причини, як початкові сумніви влади про доцільність публікації вістки про «саморозв'язання» УАПЦ, що не могла не викликати закордоном закидів про переслідування большевиками релігії; остаточне «редагування» владою тексту «постанови Собору»; намагання добитись «одноголосного» підтвердження тієї «постанови» учасниками «Собору»; та пресія ГПУ на окремих керівників УАПЦ **«витягнути логічні висновки» з постанови** «Собору» та виступити публічно з індивідуальними «зреченнями». Не припадково, що одночасно з випуском повідомлення РАТАУ про «самоліквідацію» УАПЦ, київська **«Пролетарська правда»** від 5 лютого 1930 р. помістила заяву дотеперішнього секретаря ВПЦР, єпископа Марка Грушевського такого змісту:

Я був за одного з фундаторів і активних діячів цієї церкви протягом 10-ти років. Я зазначаю, що УАПЦ зорганізована тоді, коли радянська влада ущент розбила українську контрреволюцію Це наперед визначило дальшу *антирадянську діяльність УАПЦ, що була тільки одною з форм контрреволюційної діяльности в умовах радвлади.* Склад керівників УАПЦ та її духівництва цілком відповідає завданню УАПЦ — *боротьба з радвладою під покриттям церкви.* Велика частина так званих священослужителів УАПЦ складалася з антирадянських, політичних елементів. До організації парафіян УАПЦ на периферії взялися елементи націоналістичні, контрреволюційні. Мені відомо чимало контрреволюційних випадків з діячами УАПЦ, що довели антирадянську суть УАПЦ. Все наведене вище остаточно переконало мене, що так звана УАПЦ була і є *ніщо інше, як зручне знаряддя в руках української контрреволюції в її боротьбі з радвладою та соціялістичною революцією.* . .

Разом з тим *я переконався, що релігія взагалі перешкоджає культурному зростанню людности, що вона є знаряддя темряви й контрреволюції. Кожна людина, яка чесно думає, повинна боротися з релігією за утворення — соціялістичної суспільности. Я зрікаюся свого сану єпископа й священослужителя й пориваю назавжди з релігією, щоб стати корисним громадянином СРСР*[17]).

Сучасна українська преса поза межами СРСР інтерпретувала постанову «самоліквідаційного Собору» УАПЦ, як акт насильства московсько-большевицького режиму над українством, тісно пов'язаний із недалеким процесом СВУ та широко-закроєним погромом української національно-культурної еліти. Коментуючи постанову січневого «Собору», львівське «Діло» від 19 лютого 1930 року писало:

Хто уважно перечитає наведені резолюції, той мусить набрати глибокого переконання, що так могла їх стилізувати тільки чрезвичайка. Вона їх не тільки стилізувала, але й приймала, бо ніхто з учасників цього надзвичайного собору без примусу і то примусу, що випливає зі загрози життя, не міг підписати такого нікчемного по-діявольськи сконцептованого й придуманого акту.

Цей акт кривавого комуністичного насильства появився саме напередодні великого політичного процесу числених і заслужених українських національних діячів, що має відбутися в Харкові... Об-

релом зла, а не з його наслідками тільки. Поборювати тільки російський імперіялізм, а не і самого **носія** цього імперіялізму — це те саме, коли б ми купили якусь парфуму й «поборювали» нею сморід, що йшов би з затканого каналу, замість направити канал...

І тут ні при чому ще й друга фраза, мовляв: «ми проти «колективної відповідальности російського народу». Оскільки я знаю, то **ніхто, ніколи й ніде** з наших відповідальних політиків не проповідував колективної відповідальности **московського чи іншого народу** під час наших визвольних змагань або після відновлення нашої державної самостійности. Ані Шевченко, ані ніхто після нього не думав ніколи карати і знущатися над невинними людьми. Одиноким гаслом одинокою напрямною, одинокою метою наших визвольних змагань є прогнати наїзника з наших земель і не допустити його знову поневолити українську націю. Це все. У нас ніколи не було не тільки пляну, але навіть думки тягнути до колективної відповідальности» російський народ. У нашій природній гуманності ми навіть не проповідували перетворення московського народу в націю гречкосіїв або поставлення його менших і більших провідників перед суд — хоч би такий, як у Нюрнберзі.

Тому дивно виглядає, що УККА «мусів» прийняти «сьому точку», мовляв, «УККА не визнає засади про загальну вину і відповідальність російського народу за всі злочини комуністичного режиму та його колоніяльного імперіялізму. УККомітет є проти цього колоніялізму та імперіялізму, а не проти російського народу, як такого». Отож УККА є тільки проти «комуністичного режиму та його колоніяльного імперіялізму». Проти трьох абстракцій: комунізму, чи комуністичного режиму, колоніялізму та імперіялізму! Носій і виконавець ідей комунізму, колоніялізму й імперіялізму дістав запевнення імунітету від УККА. Тільки, як боротися проти комунізму, колоніялізму та імперіялізму, лишаючи збоку тих, чи того, що в ім'я комунізму поневолює Україну (імперіялізм) і визискує її (колоніялізм)?

говорювані резолюції були потрібні для більшовицьких чекістів на загострення комуністичної опінії перед процесом. Дивіться, мовляв, що це за злочинці, коли сама ієрархія УАПЦ потверджує, що вся церковна організація УАПЦ була знаряддям при здійснюванні їх контрреволюційних цілей.

Таким чином спровокований чекою політичний процес проти українських національних діячів повинен би добути з «самоліквідації» автокефальної церкви велетенський атут проти обвинувачених і тим самим зазадалегідь оправдати гостроту їх засуду. Та комуністичні головачі дуже помиляються, коли думають, що на Україні найдуться між українцями такі наївні, що візьмуть за правду всі провокаційні штуки комуністів та повірять в якунебудь вину підсудних. Цілий процес, як і «самоліквідація» автокефальної церкви, все буде в очах всієї національної української громади не чим іншим, а тільки безприкладним в історії своєю нікчемністю актом насильства над усім українським рухом.

Шукаючи пояснення мотивів учасників «Надзвичайного Собору» УАПЦ, треба перш усього враховувати його нерепрезентативний характер, застосування погроз і насильства зі сторони ГПУ, та можливість фальсифікації резолюції «Собору»у версії заподаній радянською пресою (досі немає ще опису перебігу «Собору», написаного його учасником у безцензурних умовинах). Немає сумніву, що рішення «Собору» слід в основному пояснювати психологічними ефектами терору; але треба припускати, що одночасно органи влади мусіли подати учасникам **«Собору» надію, що коли вони сповнять вимоги** влади (тобто схвалять «самоліквідаційну» постанову), **остання не лише пощадить членів «Собору», але** й дозволить на збереження Церкви у новій організаційній формі і під новою назвою. Цей другий фактор (надія на «врятування» Церкви), на нашу думку, незвичайно важливий, бо без нього годі пояснити дію ідейно та морально стійкіших елементів серед учасників «Собору». На це вказують як пізніші документи та події, так і деякі моменти постанови «Собору», зокрема залишення при життю окремих, нез'єднаних парафій «розв'язаної» УАПЦ враз з єпископами, зведеними до ролі «парафіяльних священослужителів»[18]).

Характерно, що саме цей останній момент викликав публічний протест Спілки Войовничих Безвірників України. Вкоротці після оприлюднення постанови січневого «Собору» Центральна Рада СВБУ опубікувала заяву «Викрити новий обман української автокефалії», в якому читаємо:

...Знайшовшись в критичному положенні, вони були приневолені «визнати» автокефальну церкву за знаряддя контрреволюції. *Але вони не виявили, ні не бажали виявити об'єктивної контрреволюційної ролі самої релігії*... Вони голосували за ліквідацією найменш суттєвої частини цього (автокефального) апарату, а саме — церковних рад. *В постанові собору не сказано нічого про ліквідацію автокефальних п'ятидесяток та парафіяльних громад.* ...Поспішна «розкаювальна» постанова собору була задумана для того, щоб допомогти попам, цьому ядру автокефалії, затримати низи у місцевих церковних громадах. ...Ось який справжній зміст недавніх подій в автокефалії та фактичне значення її «самоліквідації». ...Ми мусимо

Це втерта американська теорія — і московсько-большевицька також — мовляв, ми (американці) боремося проти «загрози комунізму», а не проти російського народу, або (москалі) ми боремося проти американського імперіялізму й колоніяльного капіталізму, а не проти американського народу. Маючи могутні державні апарати, одним і другим вільно ґратися фразами. Але ми мусимо — для себе і чужих — накреслити ясно й недвозначно наші визвольні позиції. Теорія, мовляв ми тільки проти режиму, а не й проти народу, як носія цього режиму, дуже небезпечна для нас особливо в ЗДА. Не забуваймо, що **американська офіційна політична думка й практична політика стоять і далі тверло на засаді непередрішенства, зн. на засаді не визнання українського народу як самостійної державної нації.** В очах і діях американської політики ми є **і далі нероздільною частиною московського народу.**

Але є фактом, що від 1654 року, від т. зв. Переяславської умови, а особливо від 1775 (знищення Січі) та 1781 років (остаточне знищення Гетьманщини), Україну поневолював і тепер поневолює, у такій чи іншій формі, якраз «російський народ», а не «Комуністичний режим» чи якийсь туманний «колоніялізм та імперіялізм». І якщо ми відкинемо цього **реального,** конкретного носія колоніялізму, імперіялізму, панславізму та комунізму, тоді наша визвольна боротьба зависне в повітрі, втратить ґрунт під ногами й розплинеться в незрозумілих і неясних для нікого загальниках.

Бо уявіть собі: ані ЗДА, ані інші т. зв. «великі демократії» не визнають України, як самостійної нації. І якщо б у «Росії» постала революція. комуністичний режим був замінений на демократичний, то де тоді стоятимемо ми з нашою визвольною боротьбою — маючи завжди на увазі, що в загальному світ **не визнав ще за нами статусу самостійної, державної нації,** хвилево поневоленої «комуністичним режимом»?!... Це не справа «колективної відповідальности» чи «людоненависництва», це є суттєва справа наших визвольних змагань. Якщо ми боремося тільки проти «комуністичного режиму» «колоніялізму» та «імперіялізму», якими послуговується цей режим, **то з упадком цього ре-**

вимагати саморзв'язання усіх діючих парафіяльних громад і п'ятдесяток. Всі релігійні організації контрреволюційні[19])!

Митрополит Василь Липківський, якого на домагання ГПУ зовсім ізольовано від УАПЦ після Другого Всеукраїнського Собору 1927 р.[20]), не брав участи у«самоліквідаційному Соборі». Не відомо, чи були в нього приватні інформації про перебіг «Собору». В кінцевому підрозділі його **Історії Української Православної Церкви,** завершеному в жовтні 1930 р., уже після процесу СВУ, Митрополит різко засудив опубліковану постанову «Собору»:

...ніякого церковного духу на Соборі цих христопродавців не було,це були просто політичні збори зрадницького єпископату та духівництва УАПЦ, що склали цілком політичну ухвалу, виконали до краю завдання ДПУ. які інші й не могли бути як ліквідаторські до УАПЦ. Голосом цього Собору говорив не Христос, не Церква, а ДПУ. А може ці єпископи та священики наклепами на свою Церкву та її діячів, «починаючи з митрополита Липківського», від якого й самі почалися, цією брехнею гадали спасти УАПЦ й себе самих від більшовицької небезпеки? Але брехня взагалі не є «кінь для спасіння», а брехня на Церкву це є лише справжнє христопродавство. ...Та радвлада утворила цю «Соборну» ліквідацію УАПЦ, запевне лише про людське око; в затінку цієї ліквідації вона робить справжню й невпинну ліквідацію взагалі віри й Христової Церкви за своїм комуністичним програмом, і в першу свою п'ятилтку взялася до ліквідації УАПЦ, як наймолодшої, значить найменш тривкої, та ще й такої, що дуже захоплює селянство[21])

В світлі як попередньої історії УАПЦ, так і пізніших подій, про які мова буде нижче, та враховуючи методи ГПУ, засудження Митрополитом Липківським усіх зігнаних на «Собор» єпископів і священиків УАПЦ за «зрадництво» та «христопродавство» треба, як на це слушно вказує історик Церкви проф. І. Власовський[22]), вважати надто суб'єктивним і несправедливим щодо **більшости** діячів УАПЦ, яким трагічна доля судила стати невільними учасниками січневого «Собору» — московсько-большевицького погрому української автокефалії.

(Далі буде)

1. Гл. фотокопію «Протоколу обыска» у квартирі В. М. Чехівського 17 липня 1929 р., репродуковану в прот. М. Явдася, Українська Автокефальна Православна Церква, ст. 52. За свідченням Митр. Липківського (Історія УПЦ, ст. 168-69, на домагання аґента харківського ГПУ. Карина, ще до «Собору» 1930 р. «протоколом ВПЦР ч. 136» (якого текст нам недоступний) виключно з ВПЦР та УАПЦ «всіх , хто був засуджений владою обо обмежений в правах», в тому й В. М. Чехівського і його брата Миколу (пізніших підсудних на процесі СВУ). З тексту невідомо, чи це виключення сталося ще в 1928 р., чи аж в 1929-ому.

2. Сухоплюєв, цит. твір, ст. 121.

3. Гл., зокр., Вісті ВУЦВК від 14 серпня 1929 р., де цілу сторінку під заголовком «Од дурману релігії до чесної радянської роботи» відведено «зреченням» священиків та мирян.

4. Очевидно перебільшення, щоб пов'язати видатну участь В. М. Чехівського в ВПЦР із його «контрреволюційним минулим» як прем'єра УНР.

жиму стане Україна самостійною нацією, вільною, суверенною державою?! Чи може дістане тоді Україна статус «Малоросійського Генерал — Ґубернаторства», як це було за царських часів?!... А якщо так, то проти чого, чи проти кого мали б ми тоді боротися? Проти якого «режиму» — якщо взагалі на думку УККА і його президента проф. Л. Добрянського ми мали б ще причину за щось чи в ім'я чогось боротися?!

Україна не є могутня американська держава; ЗДА є дуже заінтересовані в т.зв. приязних режимах у різних державах світу, «включно з московсько - большевицьким» царством: Україна - поневолена нація; в додатку вона не здобула признання статусу державної нації, як от поляки чи румуни. Тому наша боротьба не проти режиму тільки, але також — і мабуть, у першій мірі! — проти народу, що скував нас цим режимом. ЗДА були б задоволені, коли б у Кремлі засідав якийсь новий Керенський, приязний до ЗДА й навіть піддержував їх війну проти Китаю в Азії. Але що скористала б з такого стану речей Україна? Чи хтось із нас може вірити, що інший, некомуністичний московський режим добровільно зречеться панування над Україною? Хто вірить у це, хай встане і піднесе руку догори! Для ЗДА зміна комуністичного режиму може принести дуже багато; для нас може принести певну «відлигу», певне послаблення терору, але чи це є суттю українських визвольних змагань?! Українська нація не бореться лише за полегшу режиму, за кращі умовини життя, за вольності в **рамках російської чи московської імперії!** Ні. **Українська нація бореться за відзискання самостійної, суверенної, ні від кого незалежної держави українського народу.** І в цьому полягає велика різниця між державними інтересами ЗДА й національними інтересами України.

Не «комуністичний режим», але москалі, як їх називає Шевченко, або «російський нарід» як називає УККА, під формою всяких режимів, включно з комуністичним, поневолював і далі поневолює український нарід. Це факт. І чому ми маємо боятися чи встидатися правди? От кілька тижнів тому вірменці обходили 50-ліття з

5. Вісті ВУЦВК, 22 листопада 1929.
6. Радянські джерела не подають місця, де відбувся «Собор». Можливо, що, як і Собори 1921 та 1927 р., він відбувся в приміщеннях Софійського Собору,
7. Митр. В. Липківський, Історія УПЦ, ст. 169. В офіційному повідомленні Вістей (6 лютого 1930) подано однак, що на «надзвичайний собор так званої української автокефальної православної церкви» «з'їхалися представники церкви з усіх округ і парафій» та «ввесь єпископат... на чолі з митрополитом Борецьким та його заступником Оксіюком і Малюшкевичем». Версія Вістей не заслуговує на довір'я. Не виключене, що (як це сугерує текст митр. Липківського) скликаних до Києва єпископів і священиків щойно на місці примушено проголосити себе «Надзвичайним Собором».
8.Вісті ВУЦВК, 6 лютого 1930.
9. Про те, яке на ділі було це «одноголосне схвалення» постанови «Собору» говорить звідомлення (на жаль, без заподання джерела тієї інформації), що «Митрополит Миколай (Борецький) не хотів підписувати того ганебного акту. плакав і просив звільнити його від підпису, а примушений все ж таки підписати, — знепритомнів» («Микола Борецький», Бюлетень Благовісництва й Краєвої Ради УАПЦ в Західній Німеччині, червень-липень, 1956,ст. 5). ..
10. Очевидно. «самоохоронна заява» учасників «Собору».
11. Тут засуджуються основні три принципи ідеології УАПЦ, чим чи не найкраще з'ясовуються мотиви справжніх авторів підсуненої «Соборові» постанови.
12. Канон п'ятий (ухвалений І-им Всеукраїнським Собором 1921 р.) говорить про «відносини між церквою і державою» (наводимо його повністю): «І. Змішування церковного життя з державним є переступом (проти) волт Христа і Його заповітів, порушення підвалин Христової віри. 2.Хто вносить в устрій і життя церкви частки (елементи) примусу, поневолення клясового, державного (чи) національного панування, той повинен бути виключений з церкви, коли не покається. 3. Хто вживає церковне життя для поневолення соціяльного, національного, політичного або особистого, той повинен бути виключений з церкви. Всякий, хто, зловживаючи національним почуттям, використає його для відновлення панування заможних клясів суспільства, повинен бути відлучений від церкви, коли не покається. 4, Будуючи царство Боже на землі, поширюючи любов і братерство мехи людьми, підіймаючи вартість життя і праці, борючись добром із злом визискування праці й життя, Христова церква сприяє розвитку творчости, добра і правди і в державі, і в громаді, і в житті окремої людини». Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м.Києві 14-30 жовтня н. с. 1921 р. (Франкфурт-Майн, 1946), ст. 8-9.
13. Про вимушену владою «перевірку складу священослужителів УАПЦ», яка переводилась ВПЦР-ою (її «Церковно-перевірочною Комісією» на чолі з Архиєпископом Константином Кротевичем) з метою «чистки» УАПЦ від «нецерковних» елементів, та яка, парадоксально, дала матеріяли, які пізніше використано владою проти УАПЦ, гл. Власовський, Нарис Історії УПЦ, т. ІУ, ст. 248-49.
14. Треба думати, що названі діячі церкви «та інші» не були присвні на «Собор». *Це з певністю можна сказати про Митр. Липківського та раніше арештованих єпископів Ярещенка й Орлика, як теж В. М. Чехівського Характерно, що між «засудженими Собором» єпископами названо голову «Церковно-Перевірочної Комісії», архиєп. Кротевича.*
1 5. Про те, як «використовувала» СВУ УАПЦ в постанові не наводиться жодних даних. Їх знаходимо щойно в «свідченнях» підсудних на процесі СВУ.
15. Про те, як «використовувала»СВУ УАПЦ в постанові не наводиться жодних даних. Їх знаходимо щойно в «свідченнях» підсудних на процесі СВУ.
16. Текст «постанови» подаємо повністю за Вістями ВУЦВК, зід 6 лютого 1930. Підкреслення в тексті — наші.
17. Там же.
18. Формально, з погляду закону про культи з 1929 р., «Собор» і не ким законом, як незалежні місцеві громади віруючих,що їх леґалізують за певними умовами місцеві адміністративні органи.

дня турецьких масакр над їх населенням. І в декляраціях і промовах вони не обвинувачували «султанський режим» за ті масакри, але турків. І ніхто, включно з американськими конґресменами, ґубернаторами й посадниками міст, не бачили у цьому обвинуваченні якоїсь теорії «людоненависництва» чи «колективної відповідальности».

Комуністичний режим» не започаткував поневолення України; він тільки продовжив і продовжує поневолення, яке започаткувала колишня царська Москва, пізніше «демократична» за короткого існування уряду Керенського. Якщо це правда, то мені особисто приємно довідатися, що у Вашінґтоні мають страх і хочуть мати від УККА офіційну заяву, що ми не застосуємо до «російського народу» колективної відповедальности. Це означало б, що Вашінґтон вважає нас самостійною, неросійською нацією і вірить у нашу перемогу! Якщо так то ми можемо запевнити цілий світ, не тільки Вашінґтон, що ми ніколи не застосуємо «колективної відповідальности» ані до московського, ані до ніякого іншого народу. Ми є гуманістичною нацією, нацією з глибоко вкоріненими християнськими моральними засадами. І якщо проф. Добрянський «,розправився» з тими серед нас, що проповідують людоненависництво» (див. цит. стаття Я. Гайваса), то він говорив на цілком невластиву адресу.

Але все це не зміняє факту, що нас поневолює російський народ, а не «комуністичний режим» і що наша визвольна боротьба звернена проти російського народу, який цього разу під покришкою «комунізму», знехтував суверенними правами українського народу і підступом та брутальною фізичною силою поневолив нас знову. І ми є у війні з російським народом не тому, що ми, чи дехто з нас, має в собі прикмети «людоненависництва», але тому тільки, що цей російський нарід поневолює нас. Він є нашим ворогом. Історичним ворогом. І це повинні зрозуміти у Вашінґтоні. Але там напевно ніколи не зрозуміють нашого історичного змагання за свободу і державу, якщо ми зведемо наші визвольні змагання до боротьби тільки проти «комуністичного режиму».

19. Цит. повністю в Ігнатюка, цит. твір, додаток III, ст. 39-43
20. Гл. Митр. В. Липківський, Історія УПЦ ст. 167.
21. Там же, ст. 169-71.
22. Нарис Історії УПЦ, т. ІУ, ст. 318-22.

Євген Онацький

УКРАЇНА ОЧИМА ІТАЛІЙСЬКИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

(Продовження)

Большевизм, як мені здається, дійсно забив у тих людей всяку втіху посідання, — оту втіху, що її в нас знає найбідніший, втіху , що складається з бажання, з надії, з почуття необхідности жертви, нехай навіть з пожадливости, але що витворює таку динамічну енергію, яка може тривати все життя і часто може навіть зробитися побудом всього життя та визначає у всякому разі бажання поліпшення й переможення свого попереднього стану.

Тут нічого такого: купівля чи міна якоїсь речі, отже таке чи інше її привласнення, визначає тільки загальну і невідкладну її потребу, і то потребу найелементарнішу, найнижчу...»

Цій духовій мізерії відповідає і мізерія краму: — «Крам, виставлений на продаж, має предовгу історію змізерніння, невгавного скочування від добробуту до найчорніших злиднів: мені не приходилося бачити в продажі ані одної нової речі. Ані одної, повторюю. Тільки якусь мішанину поржавлених цвяшків, терпляче знову повипростуваних, скляних та бляшаних пушок з мармеляди чи консерви, поламаних олівців, старих черевиків і т.д. Вистава жахливої мізерії: навіть порожні коробочки від пасти або папіросок.

Зрештою, трапляється і щось краще, але це краще тільки ще більш підкреслює, тільки ще більш відтінює загальне тло.

—«Побіч з отим крамом найжахливішої мізерії, ви можете нараз знайти десять томів творів Гоголя або комплет мірничого приладдя, або збірку грамофонних плит. Ці останні все до танців, або марші та гімни. Марно я шукав бодай якихось народних хорів чи струнної оркестри...

Але ці несподівані речі, замість надавати кращого вигляду базарові, ще більше підкреслюють його бідність. І може бути тому, що ці речі нагадують вам, що колись було таки краще, і тим дають вам зрозуміти всю трагедію сучасного занепаду. Але й ці речі ніби не набирають для продавців ніякого особливого значення. Фі-

Так, ми проти комунізму, ми проти всякого поневолення, проти всякої інквізиції — релігійної чи політичної —, проти всякого заперечення свободи в найширшому розумінні цього слова. А комунізм і комуністичні режими є найгрізнішими, найбільш нетолерантними тираніями, які тільки знала історія людства. Бо якщо загально всі тирани й диктаторські режими поневолювали людину й людські спільноти фізично, то комунізм посягнув і на душу людини, примушуючи її фізично, брутальною силою **вірити йісповідувати** його доктрину.

Але **«комуністичний режим»,** проти якого ми мали б боротися, — і боремося — а не проти «російського народу», за формулою проф. Лева Добрянського й едикту УККА є чи повинен би бути дещо дивним і для професора, якого навіть американська преса називає «совєтологом» і «експертом в східноевропейських справах». У згаданій уже статті друг Ярослав Гайвас дослівно пише:»... в черговій (сьомій — Д. К.) точці проф. Добрянський розправився з тими серед нас, що проповідують людоненависництво, або колективну відповідальність російського народу за **злочини русифікації й колоніялізму»**(підкреслення моє. — Д. К.). Якщо так, то чи не дивно звучить, що «комуністичний режим» **русифікує Україну** (й правдоподібно й інші поневолені «комуністичним режимом» неросійські народи). Чому він не білорусифікує, не вірменізує, або тепер не полонізує, або не румунізує її? Чому цей «комуністичний режим» не інтернаціоналізує Україну, або чому не лишить українців у спокою й не дозволить їм бути тим, чим вони самі мають охоту бути! Не дивно, пане професоре, що нас чомусь **русифікує** «комуністичний режим»? Такий дивний феномен зрозуміли б і у Вашінґтоні, якщо б Ви, як експерт по тих справах, вияснили б їм докладно. Але феномен «комуністичного режиму» в Україні треба починати щонайменше від Переяславської умови, бо знищення Києва Андрієм Боголюбським в 1169 р. американці, виховані на російській, чи то пак на «комуністично - режимній» літературі, не зрозуміють добре.

гурують тут цілком нарівні з усім іншим «крамом». І ви здогадуєтесь, що той, хто їх виніс на базар, не мав вже нічого іншого на продаж».

Мізерія післябольшевицького базару помітна ще й тим, що на ньому ввесь виставлений крам можна купити чи виміняти за декілька папіросок, за одну цитрину чи шматок хліба.

Італійського спостерігача жахає цей стан матеріяльного збіднення українського населення. Але це тимчасове збіднення не було б ще таке жахливе — при тих природних багатствах землі, що тепер зможуть знову служити населенню, а не зажерливій Москві, — коли б йому не товаришила не менш жахлива мізерія духу, отой найстрашніший большевицький спадок:

—«Дивні ці люди!» — зауважує італійський кореспондент. — «В кожному вияві їх душі помічаєш якесь самовіддання обставинам моменту. Завтра для цих людей не існує, бо большевики навчали, що час — буржуазний забобон.

(Далі буде)

Американці є практичний народ і вони зрозуміють нас, коли ми ясно й мудро представимо їм нашу визвольну боротьбу не так і не тільки проти «режиму», але також проти «російського народу», який уже століттями поневолює чи то у формі «царського», чи «демократичного», чи тепер «комуністичного режиму». Вони зрозуміють нас, коли ми скажемо їм, що ми не маємо нічого проти будьякого московського режиму, в тому і комуністичного на **етнографічній території** Московщини чи Росії, але ми будемо боротися проти всякого **чужого режиму** на етнографічній території України, і особливо проти **речника і носія цього** режиму. В конкретному випадкові речником і носієм «комуністичного режиму» в Україні є **російський народ,** чи москалі, як сказав би Шевченко. Про це знає вже і червоний Китай, а не знає Рада Директорів УККА і президент УККА.

(Продовження буде)

Лев Биковський

КНИГАРНІ, БІБЛІОТЕКИ, АКАДЕМІЯ

(Спомини з 1918-1921 рр.).

(Продовження).

Після звільнення зі становища «ґуберніяльного бібліотечного інструктора« я почав в другій половині березня 1918 р. відвідувати деякі міністерства, шукаючи за працею. Покійний проф. Б. Іваницький (6), вчений лісовод, тодішній директор Лісового Департаменту, намовляв мене — як колишнього студента Петроградського Лісного Інституту (який він сам скінчив) — працювати у нього. Але всі пережиті, впродовж останніх пару літ, події вибили мене з усталених життьових торів. Я вмістив, на його прохання, кілька статтів в «Лісному Віснику» 7), але на працю влаштувався в пресовому відділі Міністерства Закордонних Справ.

Міністерство. Завідувала цим відділом моя знайома з петроградських часів (1912-15) пані Надія Суровцова, колишня студентка Вищих Жіночих Курсів (9). У тому ж відділі працював також знаний мені з тих же часів п. Микола Чечель, колишній студент Петроградського Інституту Шляхів. Наша праця полягала в переглянданні часописів і робленні виписок в цілях спорядження пресових «Бюлетенів» Міністерства для вжитку урядовців. Серед осіб, які бували у відділі з різних справах, я мав нагоду пізнати пані М. Донцову (10), дружину відомого українського журналіста п. Дмитра Донцова. Була вродливою, виглядала вельми елеґантно й всі нею захоплювалися. З поміж інших міністерських урядовців особливо рухливим був професор Київського Університету — Отто Ейхельман, німецького походження, відомий правознавець. Він нам, колишнім студентам, вельми імпонував своїм знанням міжнародніх взаємовідносин і відданою працею для добра України (11). В Міністерстві Закордонних Справ я пробув майже до гетьманського перевороту 28-29 квітня 1918 р.

В міжчасі я порозумівся з Павлом Олександровичем Балицьким (12), давнім знайомим з Петрограду й перейшов від початку травня 1918 на більш цікаву для мене працю в київському Видавничому Товаристві «Друкар»(13), яке він очолював.

Книгарство. У ті часи українське книгарство в Києві, як столиці України, в зв'язку з розвоєм національно-державного життя, почало жваво організуватися, намагаючись задовольнити вимоги науки, мистецтва, культури й шкільництва у першу чергу. З найбільш знаних мені того роду підприємств, з якими доводилось співпрацювати, було тоді сім. Вони провадили різноманітну видавничу й книготорговельну ді-

яльність. Доповнювали їх давні книгарні — польска — Ідзіковського (13а) російська — Оглоблина та різні антикварні. В їхніх накладах та асортиментах українська книжка буда по-давньому лише малою часткою, порівняно до польської та російської.

«Київська Старина». До найдавніших українських книгарень належала книгарня «Київська Старина», на Безаківській вулиці, по дорозі на залізничний двірець. Вона була заснована, враз з видавництвом і часописом, членами київської «Старої Громади» від 1898 р. Завідував нею, за моїх часів, з рамени «Старої Громади» С. Єфремов. Безпосередньо провадив книгарню впродовж 20 літ керівник — старенький В.П. Степаненко (110), який помер у 1919 році, й книгарня після того перейшла до «Книгоспілки». Книгарня пережила свій «золотий вік», коли вона була осередком українського життя у Києві. У мої часи вона була вже в стані цілковитого застою, ніякої видавничої діяльности не провадила й поволі випродувала свої попередні наклади. Вона не була вже в стані взяти участь в нововідродженому українському житті.

«Час». Другою була книгарня, що постала з середовища колишнього Видавничого Товариства «Вік» (14). Містилася на розі Фундуклеївської і В. Володимирської вулиць. Товариство було засноване 1896 р. заходами: О. Лотоцького, С. Єфремова, В. Доманицького, Ф, Матушевського, В. Дурдуківського, В. Прокоповича, В. Страшкевича й інших. Від 1908 р. заснувалося видавництво «Час», яке зорганізувало також книгарню. З настанням нової доби Видавниче Товариство «Час», до якого належала книгарня, завдяки енергійним заходам деяких його нових членів — М. Синицького, В. Короліва-Старого (34) й інших надзвичайно розвинулось. «Час» 1918 року перетворився в акційне товариство з капіталом 100,000 карб. Зреформоване таким чином Товариство розпочало видавничу й книгарську діяльність на ширшу скалю, почавши друкувати видання закордоном у велитенських накладах. Окрім того видавало впродовж 1918-20 рр. прекрасний критико - бібліографічний часопис «Книгар» (15) під редакцією В. Короліва-Старого, М. Зерова, при участі Ол. Курило й інших видатних сил.

Череповський. Третьою була давня одноособова «малоросійська» книгарня Череповського, на Фундуклеївській вулиці, ближче до Хрещатика. З настанням нової доби, вона почала, поруч з попередньою російсько-українською книгарською діяльністю, інтенсивно видавати українські шкільні підручники, особливо з-під пера проф. Ів. Огієнка. Маючи менші, за інших, адміністраційні видатки, це підприємство фінансово стояло найкраще.

«Вернигора». З-поміж новозаснованих українських видавничих товариств, яке мало й свою маленьку книгарню в середмісті, було-«Вернигора» (17). Воно було чинним у Києві впродовж 1916-21 рр. а також мало філію у Відні від 1918 до 1923 року, Згодом відновилося в Мюнхені (1946-1948 рр.). За моїх часів душею цього підприємства був добродій П. Кашинський. Воно видавало головно підручники, мапи, дитячі книжки, брошури листівки і т.п.

Робітнича Книгарня. Таксамо в середмісті постала «Робітнича Книгарня». Її заснували й купчилися біля неї українські соціял-демократичні діячі. Книгарня поруч звичайного асортименту книжок провадила жваву, хоч односторонно, діяльність. Видавала твори В. Винниченка й інших лівого й поступового напрямку письменників та громадсько-політичних діячів

Книгоспілка. Вищезгадані українські видавничі товариства доповнювала заснована 1918 року в Києві «Книгоспілка» (Укр. Кооп. Видавничий Союз (16) з М. Стасюком на чолі. Вона провадила до 1920 року широко закроєну видавничу діяльність з ділянок письменства й знання. Окремої книгарні для роздрібного продажу спочатку не мала й продавала свої видання зі складу; 1919 року набула книгарню «Київська Старина».

«Друкар». Видавництво «Друкар» (13), до якого я перейшов на працю, займало особливе місце серед українських видавництв та книгарень у Києві. Воно було засноване 1917 року в Петрограді і того ж року перенесене до Києва. В Петрограді залишилась його філіяльна книгарня.

У Києві «Друкар» містився під ч. 50 на Хрещатику в репрезентаційному й просторому дво поверховому приміщенні. Внизу була книгарня й склади книжок, а на поверсі - керівництво, бюра й видавничий відділ Товариства. «Друкар» заснувала група українських громадських і культурних діячів на чолі з Павлом Олександровичем Балицьким, (12) абсольвентом Петроградського Університету, волиняком, надзвичайно глибокої культури заслуженим українським діячем, з-поміж членів української колонії в Петрограді. Я знав їх всіх ще з моїх студентських часів. Тому це середовище було мені близьким і я, вклавши свої ощадности в це підприємство, з головою впірнув в його діяльність...

Вона була на той час піонірською та ідейно-самопосвятною... Біля «Друкаря» гуртувалися такі видатні наукові й громадські сили як: П. Зайцев, К.Широцький, Гр. Голоскевич, Ю. Нарбут, С. Русова, В. Міяковський, М. Модзалевський та інші. Це підносило діяльність «Друкаря» на високий, непересічний рівень. Товари-

ство мало свою друкарню, під орудою добродія Лінника, перевезену з Петрограду. Книгарня, як було згадано, знаходилася в тому ж приміщенні, від вулиці. Я став працювати спочатку в ролі секретаря, а згодом книгаря - керівника центрального книжкового складу та книгарень «Друкаря»: в Києві, Житомирі й Ніжені.

Коли я приступив до праці в «Друкарі» в травні 1918, він мав у Києві тільки одну книгарню та книжковий склад. Про долю його філіяльної книгарні, що залишилась в Петрограді, не було ніякої звістки ізза браку сполучення. Також попередня спроба, восени 1917 року, закласти книгарню «Друкаря» в Севастополі — не вдалася із-за політичних подій, віддалення й так само браку сполучення.

У той же час громадянство з провінції, або їхні представники, що приїздили по закупи книжок, раз-у-раз зверталися з проханням заснувати філіяльні книгарні «Друкаря» по містах більшого скупчення свідомих українських громадян. Гадалося в той спосіб наблизити українську книжку до відборців її та затіснити зв'язок периферії з українським культурним центром, яким був тоді Київ. Інші українські книгарні або не могли, або не квапилися вийти поза межі Києва. Тільки видавництво «Вернигора» в практичних цілях, для зв'язку з закордоном, 1918 р. заклало свою філію у Відні.

(Далі буде)

З життя в ОДВУ

Свято ОДВУ в Пассейку

Дня 23 травня ц. р. відбулося в Пассейку, в 34 Відділі ОДВУ не абияке свято.

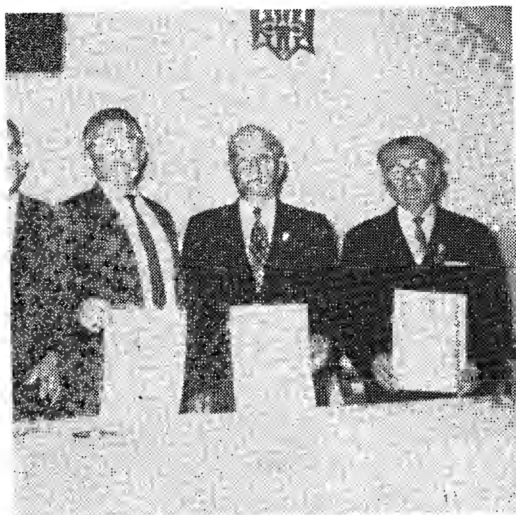
Нав'язуючи до заряджень Центральної Управи ОДВУ, наш Відділ відмітив святочними сходинами „Травневі Дні" присвячені двом нашим Великим державним Мужам: Гол. От. Симонові Петлюрі і полк. Євгенові Коновальцеві.

Сходини відкрив голова Відділу д. Іван Блиха, виголошуючи коротке, але змістовне слово.

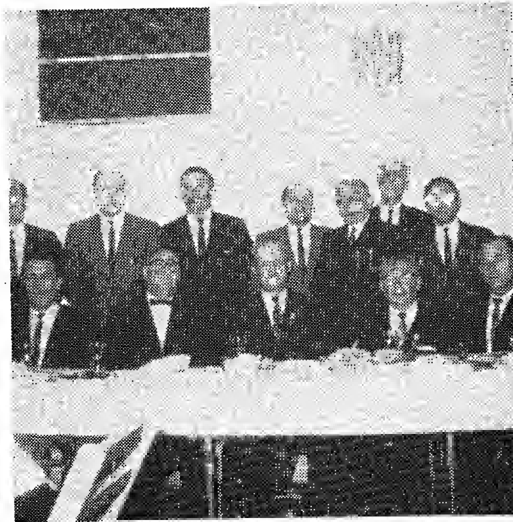
Після нього виступив культ. осв. реф. Відділу д. Василь Мочула який з'ясував суть «Травневих Днів» і попросив присутніх однохвилинною мовчанкою вшанувати Незабутніх Вождів. Тодіж д. Мочула представив присутнім представників Центральної Управи в особах д-ра В. Михайлова, Орг. реф. - д. Романа Шраменка і заст. культ. осв. реф. - інж. П. Байбака. Останній же виголосив прекрасний реферат, присвячений от. С. Петлюрі і полк. Є. Коовальцеві.

Друга частина Сходин була присвячена піонерам ОДВУ, які тридцять кілька років тому заклали перші підвалини цієї Організації на терені Пассейку та околиці.

Друг Мочула попросив до слова д. Романа Шраменка, який коротко подав засадничі дані про тридцяті роки, тодішні умовини політичної та матеріяльної натури, які були тоді на тутешнім терені. Згадав про те, як ОДВУ, завдяки своїм і чужим, опинилося в сороко-

Піонери 34 Відділу ОДВУ в Пасейку, Н. Дж. з почесними грамотами Від ліва: п.п. Е. Ковальський, В. Матвіяш, В. Юрків.

Президія святкувань: П. Приймак, д-р В. Михайлів, В. Матвіяш, В. Юрків, І. Блиха. Стоять: С. Ковальчук, Р. Шраменко, В. Мочула, В. Марущак, проф. Рудакевич інж. Байбак, С. Задорожний.

вих роках у ЗДА в складних умовинах, і ту мужню поставу, яку зайняли наші члени, боронячи націоналістичних принципів та ідей.

Вкінці своєї доповіді д. Шраменко представив присутнім трьох піонерів ОДВУ в ЗДА, а це друзів: В. Юркова, С. Матіяша і Євгена Ковальського, яких присутні привітали бурхливими оплесками і з виявами признання їх заслуг.

Потім відбувся врочистий акт вручення спец. грамот і вдекорування відзнаками піонерів та заслужених працівників ОДВУ. Цього акту довершили друзі: голова місц. Відділу І. Блиха і представники ЦУ ОДВУ д-р В. Михайлів та інж. П. Байбак.

Тут же і виголошено д. Мочулою перший тост в честь друзів Юркова, Матіяша і Ковальського, а присутні відспівали їм спонтанно «Многоліття». Опісля почалося надзвичай миле й дружнє приняття, де відповідно до хвилини слово виголосив ще від ЦУ ОДВУ др. В. Михайлів, а друзі Юрків та Матіяш поділилися своїми споминами з часів перших початків ОДВУ в ЗДА.

Під час того прийняття ще виступали з привітами голова Укр. Централі в Пассейку п. Іван Хомко і голова ГУ Оборони Лемківщини п. Котляр.

Ці вдалі й наскрізь будуючі Сходини закінчено відспіванням «Не пора...». При тім годі не згадати, що підготовчий комітет в особах друзів Блихи, Марущака, Ковальчука і Стефанюка, як і їхніх ВШ. Пань, вив'язався надзвичай вдало із свойого завдання, за що їм належиться признання і подяка від усіх членів ОДВУ 34-го Відд. в Пассейку.

Свято Петлюри та Коновальця у Сан Франціско

Свято для вшанування св. п. Симона Петлюри влаштував 29 травня цр. місцевий Відділ УКК під проводом п. Лиська в залі Народ. Дому (345 - 7вул.). Ця частина складалася з доповіді голови УКК, що названий вище, та відіграння Думи про Петлюру п. Китастого.

Доповідач, пан Лисько представив цікаво історичні відносини, на яких виринула постать Симона Петлюри. Він зокрема зупинився на існуванні Центру Української Народньої Республіки в екзилі, що є продовженням праці цього Голови Української Держави та Верховного Команданта Українських Збройних Сил періоду Директорії.

Друга частина свята, що присвячена була сл. п. Євгенові Коновальцеві, була організована та переведена місцевою делеґатурою Організації Державного Відродження України (ОДВУ) в Сан Франціско. Нею проводив голова делеґатури п. Михайло Цар, колишній січовик Карпатської України, і пан Едвард Черепенко, відомий громадський діяч.

Ця частина складалася з деклямації «Каменярі» І. Франка авторки цих рядків, доповіді п. Михайла Царя про Євгена Коновальця та деклямації панни Наталії Цар, студентки Пацифік Юнійон Каледж.

Пан Михайло Цар відмітив у своїй доповіді державницький розум і великі організаційні здібності сл. п. Євгена Коновальця та його значення для організації протибільшовицького та протинімецького руху в Україні, якого ядром була ОУН, створена та розбудована цим видатним українським політично-революційним діячем.

Під кінець цього Вечора коротке слово забрав Др. Я. Шумелда, який вказав на спільні риси обох цих постатей, зокрема їх великі намагання вдержати існування Української Народньої Республіки, а згодом відбудувати українську народовладну державу.

Дещо відбігав від тону свята виступ п. проф. Панасенка, який вказав на різниці цих двох постатей, приписуючи Є. Коновальцеві тоталітаризм. На нашу думку, ми мусимо всі шукати те, що нас об'єднує, а не ділить. На урочистих академіях не слід підносити дискусійні та спірні моменти. Коли ми йшли б цим шляхом, ми змушені були б говорити про «соціялізм» Симона Петлюри. Великі та творчі історичні постаті не вкладаються в рямці жодних доктрин і вони їх далеко переходять. Ми мусимо навчитися поважати погляди других людей і ніколи не знеславлювати того, що для інших є дорогим і цінним. Лише цим шляхом ми зможемо колись об'єднатися довкруги наших центральних громадських і політичних установ.

Дарка Черепенко

Свято Вождів у Рочестер, Н. Й.

З ініціятиви Товариства Прихильників У. Н. Р., та 20-го Відділу ОДВУ і заходами суспільно-громадських організацій міста Рочестер, створено Святковий Комітет для вшанування пам'яти Голови Директорії і Головного Отамана військ У. Н. Р. Сивона Петлюри, та Командира Січових Стрільців і першого Голови Проводу Українських Націоналістів Євгена Коновальця, що відбулося у великій залі в Українському Народн. Домі 16-го травня ц. р.

Американський гимн виконала відома співачка п-ні Марія Климців в супроводі піяністки п-ні Л. Демиденко. Вступним словом відкрив Академію голова Святкового Комітету п. Петро Лихошерст. Він же попросив присутніх вшанувати пам'ять Поляглих хвилиною мовчанки.

Головну доповідь виголосив п. мґр. Михайло Середович з Сиракюз Н. Й. У мистецькій частині першою точкою було фортеп'янове сольо, що його виконала панна Л. Борисенко. «В пам'ять Симона Петлюри,» продеклямував п. А. Омельченко. Сольоспів «Синя Чічка», муз. Гайворонського, - «Рушничок», муз. Майбороди, виконала п-ні Марія Климців, при супроводі піяністки п-ні Л. Демиденко. Монолог «Мати» слова е-ні Л. Карабіневич, виконала п-ні П. Ванжа.

Декляматори зірвали оплески, бо були зразково підготовані фаховою силою - відомою артисткою п-ні Л. Карабіневич. Не менший аплявз зібрала п-ні Марія Климців, що виконала дві пісні при супроводі п-ні Л. Демиденко.

Академію закінчено співом українського національного гимну.

32

ВІТАЄМО З НАГОДИ ОДРУЖЕННЯ

Довголітній Фінансовий Референт Центральної Управи Організації Державного Відродження України — інж. Омелян СУХОВЕРСЬКИЙ одружився з пані Герміною Жирук у суботу 5 червня 1965 р.

Новоженців звінчав Всч. о. Ярослав Дибка в церкві Св. Івана Хрестителя в Нюарку, Н. Дж., в приявності великого гурта приятелів а в тому й членів Центральної Управи ОДВУ. Старостами були Д-р Ярослав і пані Дарія Миндюки.

З найближчої рідні приявним був відомий колись студентський діяч, а тепер видатний інженер Ігор Суховерський з дружиною. Весільне прийняття звеличав своєю присутністю Високопреосвященніший Архиєпископ Мстислав, споріднений із Суховерськими.

На весільному прийнятті вітали молодят Проф. Д-р Петро Стерчо й Інж. Роман Балтарович з дружиною «Чічкою» від друзів студентського мюнхенського періоду. Суддя Микола Шпитко вітав новоженців від буковинської громади, Д-р Володимир Михайлів від великого гурта теперішніх друзів, а Проф. Д-р Богдан Т. Гнатюк від Центральної Управи ОДВУ. У церковних відправах і весільному прийнятті взяли участь також видатні націоналістичні діячі Ярослав Гайвас і Михайло Мушинський, як також член ЦУ ОДВУ Інж. Михайло Нич. На згадку заслуговує також участь буковинців на чолі з пані Джулинською-Мареш і Івана Тащука з дружиною Юлією з дому Конюх, яка в рр. 1947-51 була душею переселенчої акції ЗУАДК на Пасінґу, біля Мюнхену.

З нагоди вінчання Інж. Омелян Суховерський зложив на Визвольний Фонд суму 50 долярів.

Новоженців вітаємо староукраїнським: На многая і благая літа!

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Увага, Австралія:
Офіційне представництво Журналу «Самостійна Україна» на Австралію:

Mr TARAS TSCHUBATYJ
130 CEDAR AVE.
ROYAL PARK, S. A.
AUSTRALIA

Просимо наших передплатників із Австралії вплачувати свої передплати на подану адресу нашого представника.

— *** —

Увага, Канада:
Передплатники із Канади висилайте свої передплати прямо до адміністрації в Чікаго, або до представництва:

Mr. M. SELESHKO
UKRAINIAN TORONTO CREDIT UNION
Acct. 2110A
297 COLLEGE ST.
TORONTO 2 B, ONT.

— *** —

Передплатники в ЗДА — коли пишете до адміністрації «С. У.» подавайте свій «Зіп Код».

— *** —

Усіх читачів просимо негайно подавати зміну своєї адреси до адміністрації журналу.

ПРЕСОВИЙ ФОНД «С. У.»

Ю. Юринець, Чікаґо	12.00
Д-р П. Біланюк, Дітройт	1.00
І. Чопович, Парма, Огайо	2.00
В. Зарицький, Чікаґо	1.00
М. Ковбаснюк, Сиракюз	2.00
С. Заяць, Канада	2.00
М. Петрига, Гемстод, Н. Й.	2 00
С. Паньків, Чікаго	10.00
В. Михайлів, Вудсайд, Н. Й.	6.00
П. Щуган, Н. Й.	3,00
Д-р Щевчук, Торонто	1.00
Центральна Управа У. З. Х., Дітройт	15.00
В. Бровар, Ґері, Індіяна	1.00
Ореста Пілецька, Чікаґо	10.00
Д. Колішка, Гартфорд	1.00
В. Дорошенко, Чікаґо	10.00
Б. Т. Гнатюк, Меріон Ста., Па.	1.00
Н. Хойнацька, Гарвей, Ілл.	6.00
С. Лехновський, Лоді, Н. Дж.	2.00
С. Стефанюк, Пасейк, Н. Дж.	1.00
Степан Коцюба, Денвер, Кол.	13.00
Д. Чарнецький, Дітройт	20.00
Іван Петручок, Чікаґо	10 00
Інж. В. Бережан, Чікаґо	10.00
Микола Андрейко, Бруклин, Н. Й.	2.00
Петро Патуляк, Чікаґо	1.00
Василь Марущак, Кліфтон, Н. Дж.	1.00
Любомир Кузик, Чікаґо	10.00
Іван Кінтер, Чікаґо	2.00
Феодозій Кравець, Сіятл, Вашінґтон	12 00
С. Микитишин, Австралія	5.50
С. Селешко, Нью Йорк	1.00
Й. П. Костюк, Денвер, Кол.	1.00
Т. Теліга, Міннеаполіс	2.00
Й. Ковалів, Міннеаполіс	1.00

Щиро дякуємо нашим читачам і передплатникам за їхні пожертви на пресовий фонд «Самостійної України», та тим, що відновили свої передплати. Адміністрація змагає до того, щоб наш журнал був першою українською публікацією, яка не має післяплатників, що вповні личить добрим громадянам суспільства і націоналістам.

Independent Ukraine

2315 WEST CHICAGO AVENUE

CHICAGO 22, ILLINOIS, U. S. A.

Return and Forwarding Postage Guaranteed

BULK RATE
U. S. POSTAGE
PAID
Chicago, Ill.
Permit No. 7547

M. H. HAYDAK
1271 FARRINGTON
ST. PAUL, MINN. 55117